

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

Diplomová práce

ŽIVOTNÍ CÍLE VE VZTAHU K VĚKU A GENERATIVITĚ

Life Goals in Relation to Age and Generativity

Autor práce: **Mgr. Michaela Beranová**

Vedoucí práce: **PhDr. Iva Štětovská, Ph.D.**

Praha, 2018

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Vladimíru Kebzovi, CSc. za jeho podporu při volbě tématu této diplomové práce, zpracování jejího obsahu a navržení jejích metod, jsem mu velice vděčná za jeho vedení a inspiraci a je mi velice líto, že mu již bohužel nebudu moci nikdy poděkovat osobně.

Můj velký dík patří rovněž PhDr. Ivě Štětovské, Ph.D., která byla tak ochotná a převzala vedení mé diplomové práce, a byla mi velkou podporou pro její dokončení. Další poděkování patří PhDr. Kataríně Millové, Ph.D. za konzultace ohledně výzkumných metod, a rovněž respondentům empirické části práce, bez jejichž ochoty ke spolupráci by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě pak děkuji své rodině a svému partnerovi Lukášovi, kteří mi byli oporou v průběhu celého mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31.7.2018

.....

Mgr. Michaela Beranová

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématem životních cílů a jejich vztahem k věku a generativitě jedince. V teoretické části práce představuje životní cíle v kontextu motivace a hodnot, osobní pohody a smysluplnosti života, vymezuje možnosti klasifikace životních cílů a prezentuje vybrané teorie a metody jejich zkoumání. Dále práce rozvíjí téma celoživotního vývoje člověka a významných životních mezníků v souvislosti s životními cíli, a v návaznosti na Eriksonovu teorii psychosociálního vývoje se podrobněji věnuje představení koncepce generativity a také rodičovství jako jednoho z prvků s generativitou spojovaných.

Empirická část práce si klade za cíl ověřit vztah mezi životními cíli člověka, jeho věkem a generativitou, respektive ověřit, zda preference životních cílů souvisí ve větší míře s věkem jedince, nebo jeho dosaženou úrovní generativity, a to konkrétně v období mladé dospělosti a střední dospělosti, kdy se generativita rozvíjí. Další dílčí cíl empirické části práce představuje zjištění souvislosti preference životních cílů s rodičovstvím. Pro realizaci zvoleného výzkumného úkolu byl zvolen kvantitativní výzkumný design s využitím dvou dotazníkových metod – *Loyola Generativity Scale* pro zjištění úrovně generativity a *Aspiration Index* pro zkoumání dimenzí životních cílů, výsledky byly získány za pomoci korelační a regresní analýzy. Výsledky poukázaly zejména na významnou souvislost generativity s intrinsickými cíli, která je vyšší než jejich souvislost s věkem. Rovněž rodičovství se ukázalo být silným prediktorem zejména v souvislosti s intrinsickými cíli.

Klíčová slova

Životní cíle, generativita, věk, celoživotní vývoj, rodičovství

Abstract

The diploma thesis deals with the topic of life goals and their relation to the age and generativity of the individual. In the theoretical part, the life goals are presented in the context of motivation and values, personal well-being and meaningfulness of life. Classification of life goals and selected life goals theories and research methods are also presented. In addition, the diploma thesis deals with the subject of lifelong development and significant milestones in relation to life goals. In connection with Erikson's theory of psychosocial development, concept of generativity and parenthood as one of the elements linked to generativity are also introduced.

The empirical part of the diploma thesis aims at verifying the relationship between life goals of a person, his / her age and generativity, respectively, whether the preferences of the life goals are more related to the age of the individual or to his / her attained level of generativity, namely in the period of young adulthood and middle-age when generability is developing. Another sub-goal of the empirical part of the thesis is to find out the relation between the preference of life goals and parenthood. For the realization of the selected research task, a quantitative research project was used, using two questionnaire methods - *Loyola Generativity Scale* to determine the level of generativity and *Aspiration Index* for exploring the dimensions of life goals, the results were obtained by correlation and regression analysis. The results showed, in particular, a significant link between generativity and intrinsic goals, which is higher than their relationship with age. Parenthood has also proven to be a strong predictor, especially in relation to intrinsic goals.

Key words

Life goals, generativity, age, lifelong development, parenthood

Obsah

Úvod	8
1 Vymezení životních cílů.....	10
1.1 Životní cíle, motivace a hodnoty	11
1.2 Možnosti klasifikace cílů	12
1.2.1 Intrinsické a extrinsické cíle	12
1.2.2 Seberozvíjející a sebezpřesahující cíle	14
1.2.3 Pozitivní (apetenční) a negativní (averzivní) cíle	15
1.2.4 Další možnosti klasifikace	15
1.3 Vybrané teorie životních cílů.....	16
1.3.1 Cirkulární uspořádání cílů	17
1.4 Výzkum v oblasti životních cílů	19
2 Kontextuální rámec životních cílů - osobní pohoda a smysluplnost života	21
2.1 Osobní pohoda a štěstí	21
2.2 Smysluplnost života.....	24
3 Životní cíle a celoživotní vývoj.....	26
3.1 Psychosociální vývoj osobnosti dle E. H. Eriksona.....	26
3.2 Další pojetí vývoje	29
3.2.1 Teorie vývojových úkolů R. J. Havighursta	29
3.2.2 Lifespanové teorie.....	30
3.2.3 Modely životní dráhy	31
3.3 Významné životní mezníky a jejich vztah k životním cílům.....	31
4 Generativita	34
4.1 Generativita jako významný vývojový úkol dospělosti.....	34
4.2 Generativita a rodičovství	36
4.3 Vztah generativity k formování životních cílů člověka.....	37
5 Shrnutí teoretické části.....	39
6 Cíle a metodika empirické části práce	41
6.1 Výzkumný cíl a formulace hypotéz	41
6.2 Výzkumný soubor	42

6.3 Výzkumné metody	45
6.3.1 Loyola Generativity Scale	46
6.3.2 Aspiration Index	46
6.4 Sběr a zpracování dat	48
7 Výsledky.....	49
7. 1 Shrnutí výsledků	58
8 Diskuse	60
8.1 Diskuse výsledků práce s teoretickými poznatky	60
8.2 Limity a omezení realizovaného výzkumu	64
8.3 Náměty pro další výzkum a využití výsledků.....	66
Závěr	69
Seznam použité literatury	71
Přílohy.....	84

Úvod

Téma životních cílů pro mne bylo, obdobně jako otázka štěstí či smysluplnosti života, již velmi dávno tématem přitažlivým a vzbuzujícím zájem. Inspiraci pro zpracování tématu životních cílů v rámci diplomové práce jsem našla u prof. PhDr. Vladimíra Kebzy, CSc., který mi nabídnul mnoho podnětů, nad nimiž se v souvislosti s životními cíli stojí zamyslet. Z mnoha směrů, kterými by se zkoumání dané problematiky mohlo ubírat, jsem si zvolila propojení této oblasti s věkem a životním vývojem člověka, a s konceptem generativity a rodičovstvím.

Cíle jsou slovem, které ve svém slovníku používáme takřka denně – v každodenním životě častěji hovoříme o drobných, krátkodobých cílech, ale mnohdy se zamýšlíme a mluvíme i o cílech, které jsou pro nás zásadní, ovlivňují naše životní směřování a jsou v úzkém vztahu s naší motivací, našimi hodnotami a mnohdy i s naší spokojeností se životem. V průběhu našeho života se tyto cíle utvářejí a proměňují, některé životní cíle zůstávají v průběhu života relativně stabilní, jiné se mění a vyvíjí se a jsou závislé na životním období a okolnostech, v nichž se právě nacházíme.

Sny, přání, plány, to o co ve svém životě usilujeme – používáme mnoho různých vyjádření pro obsah a podobu svých životních cílů. Teorie životních cílů, které budou představeny v rámci této práce, pracují s řadou dalších pojmů a klasifikací cílů, teoretických konstrukcí a metod jejich zkoumání, pro zachycení soudobého stavu problematiky životních cílů v odborné literatuře. Širší rámec pro pochopení životních cílů představuje jejich zasazení do kontextu dalších psychologických témat, jakými jsou motivace, hodnoty, a také osobní pohoda, štěstí a smysluplnost života. Všechny tyto oblasti jsou s životními cíli úzce provázány a považují proto za vhodné představit je v rámci této diplomové práce jak v jejich obecnějších obrysech, tak přímo v návaznosti na problematiku cílů s akcentem na jejich vzájemné vztahy.

Další významnou oblastí, jíž se předložená diplomová práce věnuje, je celoživotní vývoj, kdy jsou významné vývojové teorie v čele s teorií psychosociálního vývoje E. H. Eriksona, stejně jako důležité životní mezníky a tranzitorní období, jimiž si v životě procházíme, představeny v návaznosti na problematiku cílů, za nimiž směřujeme a které se v průběhu našeho života vyvíjí.

V návaznosti na Eriksonovu teorii pak práce podrobněji představí koncept generativity, který, ač Eriksonem původně definován v souvislosti s vývojovými úkoly v období středního věku,

byl v dalších letech řadou autorů rozpracován do svébytného konstruktů zasahujícího do delšího časového období života a vzájemně provázaného s obsahem, vnímáním a vývojem životních cílů. Zvláštní prostor pak bude věnován rodičovství, jako jednomu z významných prvků v rozvoji generativity i důležitých milníků v životě člověka.

Empirická část práce se bude věnovat souvislosti cílů, věku, generativity a rovněž rodičovství, aby naplnila cíl této diplomové práce, jímž je ověření vztahu mezi životními cíli člověka, jeho věku a generativity a zodpovězení otázky, zda preference určitých životních cílů souvisí ve větší míře s věkem či právě s generativitou. Dalším dílčím cílem práce je pak zjištění souvislosti mezi preferencemi životních cílů a rodičovstvím, které představuje jeden z podstatných základních prvků generativity. Pro jednoznačnější vymezení cíle práce bude zkoumání omezeno na předem definovanou věkovou skupinu respondentů, a sice osoby v období mladé a střední dospělosti, u nichž právě v tomto období dochází k postupnému rozvíjení generativity, jejíž míra není dle poznatků soudobých autorů v přímé úměře s věkem člověka.

Výsledky získané v rámci empirické části práce budou konfrontovány s poznatky literatury a publikovaných výzkumů z dané oblasti, v rámci diskuse budou rovněž kriticky zhodnoceny limity práce i možnosti dalšího empirického zkoumání zvolené problematiky. Kromě výsledků dostupných v rámci studií a článků z dané oblasti budou pro porovnání výsledků získaných v rámci realizovaného výzkumného šetření diskutovány rovněž poznatky publikované v rámci diplomové práce K. Morávkové (2016), která se velmi blízkému tématu ve své diplomové práci věnovala pod vedením prof. PhDr. Vladimíra Kebzy, CSc. v nedávné době.

Z hlediska struktury je diplomová práce členěna do sedmi kapitol, z nichž první čtyři kapitoly představují teoretickou část práce, další tři kapitoly představují cíle a metodiku empirické části práce, její výsledky a diskusi. Zdroje využití v rámci této práce jsou citovány pomocí citační normy *American Psychological Association* (APA), seznam použité literatury je přehledně uveden v závěru práce, spolu s přílohami, které práci doplňují.

1 Vymezení životních cílů

Čeho chtějí lidé v životě dosáhnout, co je činí šťastnými, o co usilují? Tyto a mnohé další otázky lidstvo provázejí již tisíce let, odpovědi na ně hledala filozofie, náboženství i současné společenské vědy. Intenzivnějším vědeckému zkoumání se oblast životních cílů člověka, jako jedno z témat pozitivní psychologie, těší zhruba od devadesátých let dvacátého století. Zkoumání životních cílů je zpravidla zasazeno do širšího kontextu motivace, hodnot, osobní pohody a smysluplnosti života člověka.

Cíle jsou základem instrumentální aktivity člověka, směřují nás k tomu, jak myslíme a jak jednáme – své cíle ve svém chování následujeme vědomě i nevědomě. Zároveň máme i potřebu odvozovat si cíle ostatních lidí, abychom pochopili jejich jednání (Moskowitz, Grant, 2009).

Životní cíle jedince v určitém směru vyjadřují, podobně jako například jeho hodnotová orientace, bez cílů by život postrádal strukturu i smysl (Emmons, 2003; Grouzet et al., 2005). Carver, Lawrence a Scheier (1996, s. 12) popisují, že „*cíle poskytují strukturu, která definuje lidské životy.*“ Zvolené životní cíle se podílí na utváření životního stylu jedince, přičemž platí, že zvolený životní styl zároveň zpravidla usnadňuje dosažení vytyčených cílů. Vztah mezi cíli a životním stylem člověka je tudíž oboustranný, reciproční (Kasser, Ryan, 2001).

Cíle vedou člověka k dosažení žádoucích stavů (případně rovněž k vyhnutí se stavům nežádoucím). Austin a Vancouver (1996) cíle definují jako vnitřní reprezentace těchto žádoucích stavů. Cíle jsou konkretizovaným vyjádřením smyslu života a orientace člověka do budoucnosti (Emmons, 2003).

Dosažení cílů vede k pocitům uspokojení, potěšení, hrdosti (Moskowitz, Grant, 2009). Je však zároveň nutné pohlížet na cíle v jejich dynamičnosti a živosti: „*Cíle mohou být dynamické, tedy nejsou pouze výsledky, kterých má být dosaženo, ale také cestami k absolvování.*“ (Carver, Lawrence, Scheier, 1996, s. 12). Cíle proto nepředstavují pouze určitou metu, kterou člověk zdolá, ale rovněž cestu, kterou proto absolvuje.

Pro hlubší pochopení problematiky cílů se v následující pasáži budeme věnovat vztahu životních cílů, motivace a hodnot, v jejichž chápání dochází často k překryvu, a které jsou spolu

úzce provázány. Následně se budeme detailněji věnovat různým možnostem klasifikace cílů a vybraným teoriím a metodám jejich zkoumání.

1.1 Životní cíle, motivace a hodnoty

Na životní cíle nelze pohlížet izolovaně od základních složek psychiky jedince, kterými jsou kognice, emoce, motivace a konace. Cíle vystupují ve vztahu ke všem těmto složkám, ovlivňují naše myšlení (kognici), pocity (emoce) i volní jednání (konaci); nejúžeji se však vztahují k motivačním systémům jedince (Emmons, 2003; Schmuck, Sheldon, 2001).

Motivační systémy se v průběhu života vyvíjí. Nejprve se v rámci vývoje objevují vrozené reflexy a instinkty (Nakonečný, 2014). Madsen (1979) ve svých empirických srovnávacích studiích vrozené motivy označuje jako primární, a doplňuje je o motivy sekundární, které jsou získané, naučené během vývoje, například sociální vztahy, vlastnictví či výkon. Přehledné hierarchické uspořádání motivů představil Maslow (1970) – od základních potřeb (fyziologické potřeby, bezpečí), přes potřeby psychologické (sounáležitost a láska, uznání), po potřeby sebeaktualizace. Tyto vyšší potřeby jsou v teorii někdy označovány rovněž jako metapotřeby a vystupují pouze tehdy, kdy jsou uspokojeny potřeby nižší. Zařadit sem můžeme například potřebu individuality, autonomie, harmonie, jednoty, spontaneity či smysluplnosti.

Každé takovéto rozlišení skupin potřeb je do jisté míry syntetické, vyjadřuje obecné lidské motivy za obecných životních okolností. Jelikož život každého člověka je jedinečný a individuální, vystupují během života mnohé inividuálně naučené motivy – specifické životní cíle (Nakonečný, 2009). Tyto cíle představují základní integrující a analytické jednotky ve studiu lidské motivace (Emmons, 2003).

Do kontextu motivace a cílů patří rovněž zařazení pojmu hodnoty. „*Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí.*“ (Cakirpaloglu, 2004, s. 405). Hodnoty, obdobně jako potřeby, určují chování člověka, jsou jeho původcem, usměrňují jej. Na rozdíl od potřeb přikládají významnou roli normativnímu hledisku – určení, co je správné a špatné, žádoucí a nežádoucí. Od toho se pak odvíjí jejich preference. Hodnoty a cíle jedince jsou v úzkém vztahu; preference hodnot má

vliv na to, jaké cíle si člověk vybírá, zároveň však cíle, za nimiž člověk směřuje, dávají kladnou hodnotu tomu, co napomáhá jejich dosažení (Cakirpaloglu, 2004; Křivohlavý, 2006).

Hodnoty lze chápat v několika různých rovinách – jako hodnoty společenské úrovně (například bezpečnost státu); individuální hodnoty toho, co je pro jedince důležité a žádoucí (například rodina, láska, peníze); či jako hierarchicky nadřazenou strukturu k jednotlivým konkrétním životním cílům, odvíjejícím se od téže základní hodnoty. Chování člověka může, ale nemusí vždy být v souladu s jeho obecnými, abstraktními hodnotami (Schmuck, Sheldon, 2001).

Ve vztahu k motivaci a hodnotám lze tak životní cíle vymezit jako specifické, konkrétní motivační prvky, které určují směřování člověka v průběhu jeho života. Na rozdíl od obecnějších motivů a hodnot jsou v bližším vztahu k životním plánům a záměrům jedince, jsou vědomými prvky, podle nichž člověk uspořádává svůj současný i budoucí život (Schmuck, Sheldon, 2001).

1.2 Možnosti klasifikace cílů

Člověk ve svém životě následuje mnoho různých cílů, které v jeho životě přetrvávají různé dlouhou dobu a vyznačují se různým obsahem a zaměřením. Proto existuje i mnoho různých možností klasifikace cílů, stejně jako množství jejich teorií a koncepcí. Na klasifikaci cílů se dá pohlížet z různých úhlů, nejen z hlediska jejich obsahu, ale rovněž z hlediska délky jejich trvání či postojů k nim.

Klasifikace cílů je významná pro odlišení, jaké typy životních cílů si lidé volí a jak k nim přistupují. To má praktický význam jednak v pochopení cílů druhých osob (které mohou mít odlišné preference, než máme my), a zároveň v empirickém zkoumání – klasifikace cílů je podkladem pro metody zkoumání životních cílů v jejich možných souvislostech.

1.2.1 Intrinsické a extrinsické cíle

Kasser a Ryan (1993; 1996) ve své práci představili rozlišení cílů intrinsických a extrinsických. Intrinsické cíle jsou zaměřeny na základní, inherentní potřeby člověka, můžeme mezi ně řadit

například sebedůvěry, vztahy a náklonnost, sounáležitost se skupinou či fyzické zdraví. Cíle extrinsickými se rozumí cíle zaměřené na vnější odměny, jejich příkladem jsou finanční úspěchy, společenské postavení a status, prestiž a uznání, fyzický vzhled a atraktivita. Cíle extrinsické bývají někdy označovány také jako cíle materialistické. Autoři ve svých studiích poukázali na vztah důležitosti, kterou člověk přikládá intrinsickým a extrinsickým cílům, a jeho well-being.

Intrinsické cíle mají dle empirických šetření prokazatelný pozitivní dopad na well-being jedince. Platí, že lidé, kteří preferují intrinsické cíle, vykazují vyšší well-being než osoby dávající přednost a věnující více času cílům extrinsickým. Kromě well-being/osobní pohody se autoři zaměřili rovněž na další oblasti jako úroveň pocíťovaného stresu, životní vitalitu a úroveň sebeaktualizace. Lidé dávající přednost cílům extrinsickým podle jejich zjištění trpěli vyšší mírou stresu, a zároveň jejich vitalita a úroveň sebeaktualizace byly nižší (Kasser, Ryan 1993; Kasser, Ryan, 1996).

Zjednodušeně řečeno, preference extrinsických cílů oproti cílům intrinsickým vede ke snížení osobní pohody i životní spokojenosti. Toto zjištění Kasser a Ryan komentují jako „*odvrácenou stranu amerického snu*“ (Kasser, Ryan, 1996, s. 280), poukazující na to, že materialistické cíle jako peníze, moc a prestiž, o něž mnozí ve svých životech usilujeme, nevedou vždy k tomu, abychom byli spokojenější, a aby kvalita našeho života byla vyšší.

Další oblastí zájmu v oblasti studia životních cílů byly rovněž pocity, které člověku přináší to, když svých (intrinsických či extrinsických) cílů dosahuje, daří se mu v této oblasti. Dosahování intrinsických cílů mělo prokazatelně pozitivní vliv na well-being, dosahování úspěchů v oblasti cílů extrinsických však well-being výrazněji neovlivnilo, nezvýšilo jeho hodnoty (Sheldon, Kasser, 1998).

Obdobná zjištění z oblasti vztahu intrinsických a extrinsických cílů a osobní pohody přináší také Schmuck (2001), Emmons (2003) nebo Dittmar, Bond, Hurst a Kasser (2014); další autoři se pak věnovali ověření těchto poznatků v mezikulturním srovnání (Grouzet et al., 2005; Ryan et al., 1999).

1.2.2 Seberozvíjející a sebezpřesahující cíle

Schmuck a Sheldon (2001) uvádí vymezení seberozvíjejících a sebezpřesahujících životních cílů jako další pojetí svébytné, prakticky zaměřené klasifikace poskytující teoretický podklad pro empirické zkoumání cílů. Seberozvíjející cíle jsou představovány snažením se o úspěch a výkon, souvisí s potřebou člověka cítit se aktivní a kompetentní ve své činnosti, individuálně se prosadit. Sebezpřesahující cíle zahrnují snahu o příslušnost ke skupině/společenství, intimitu, vztahy a náklonnost, souvisí s potřebou člověka být součástí dyadických vztahů i skupiny.

Toto rozdělení vzniklo v návaznosti na teorii sebeurčení (*self-determination*), která vymezuje tři základní potřeby člověka – potřebu kompetence, autonomie a sounáležitost – a jejich souvislost s optimálním fungováním a psychickým a fyzickým zdravím člověka (Deci, Ryan, 2008).

Dichotomické klasifikace cílů obdobného zaměření představila i řada dalších autorů, například Pöhlmann (2001) odlišuje cíle zaměřené na činnost, výsledky („*agency-oriented goals*“), kam řadí úspěchy či moc, a zaměřené na vztahy („*communion-oriented goals*“), kam řadí intimitu, náklonnost či altruismus. Ve svých výzkumech poukazuje na to, že oblast cílů, které daná osoba preferuje, je v jejím životě rovněž oblastí, kde vykazuje větší úspěchy; preference cílů a úspěšnost v jejich dosahování jdou tak ruku v ruce. Dalšími autory využívajícími ve svých studiích klasifikaci založenou na obdobném principu jsou dále například Brunstein (1993) či Emmons (1986; 1992). Výrazně tuto klasifikaci rozpracoval Kasser v dotazníku *Aspiration Index*, kde do kategorie seberozvíjejících cílů řadí hédonismus, finanční úspěch, fyzické zdraví a bezpečí, a do cílů sebezpřesahujících konformitu, smyslu pro komunitu a spiritualitu (Kasser, 2017). Kasser a Ryan (2001) představili uspořádání seberozvíjejících a sebezpřesahujících cílů společně s intrinsickými a extrinsickými cíli do přehledného cirkulárního modelu.

Mezi sebezpřesahující cíle patří i cíle spirituální, kterým je věnována pozornost v řadě výzkumů. Tix a Frazier (2005) zkoumali vztah spirituálních cílů a negativních emocí, které člověk prožívá – lidé s vyšším zastoupením spirituálních cílů reportovali méně častý výskyt negativních emocí, a odvolávali se často k vyššímu smyslu věcí, které se jim dějí. Schnitker a Emmons (2013) poukazují na propojení spirituálních cílů s životní smysluplností i vyšší dosahovanou úrovní well-being.

1.2.3 Pozitivní (apetenční) a negativní (averzivní) cíle

Další významnou oblastí klasifikace cílů je jejich dělení na pozitivní (apetenční) a negativní (averzivní). Rozdíl mezi apetenčními a averzivními cíli spočívá zejména v postoji k danému cíli a v jeho formulaci – stejný cíl může být vyjádřen jak pozitivně, jako snaha něčeho dosáhnout, tak negativně, jako snaha se něčemu vyvarovat.

Na základě preference pozitivních a negativních cílů pak lze zjišťovat například korelaci s životní spokojeností – výzkumy ukazují, že lidé, u nichž převažují cíle negativní, vykazují nižší životní spokojenost, než lidé s převahou cílů formulovaných pozitivně (Elliot, Sheldon, 1998). Lidé s preferencí pozitivních cílů jsou také na rozdíl od lidí s preferencí cílů negativních schopni se lépe rozhodovat, musí-li si zvolit mezi několika navzájem konkurenčními cíli, u kterého z nich se budou jeho naplnění věnovat.

Při preferenci pozitivních cílů se jedincům lépe daří dosahovat optimálního stavu a úspěšně dosahovat více cílů, naopak při preferenci cílů negativních dochází častěji k selhání (Ballard, Yeo, Neal, Farrell, 2016).

1.2.4 Další možnosti klasifikace

Relativně zřejmé a snadno odlišitelné hledisko klasifikace cílů představuje jejich rozdělení na krátkodobé a dlouhodobé, rozlišované někdy ještě na běžné krátkodobé cíle, osobní snažení a konečné záměry – trvalé životní směřování jedince. Ve svém životě následujeme velké množství krátkodobých cílů, různého obsahu a osobního významu, ve výzkumné práci je však zpravidla větší pozornost psychologů věnována cílům dlouhodobým (Křivohlavý, 2004).

Dalším hlediskem v dělení cílů je míra jejich abstrakce, kdy rozlišujeme cíle konkrétní (specifické) a cíle abstraktní (obecné), přičemž lidé se individuálně odlišují v tom, v jaké míře abstrakce své cíle formulují. Tyto cíle si mohou být obsahově blízké, odlišují se však mírou konkrétnosti, s níž jsou formulovány (Emmons, 1992). Příkladem může být formulace abstraktního cíle: „*žít ekologicky*“, či více specifického: „*eliminovat produkci odpadů v domácnosti*“.

Jako specifickou kategorii cílů zmiňují některé studie cíle zaměřené na sebe, svou vlastní osobu. Ty jsou úzce definovány jako takové cíle, které jsou spojeny s osobností, identitou a životním stylem člověka. Tyto cíle výrazněji vystupují v přechodových obdobích života člověka, jako v období adolescence, či při přijímání nové životní role rodiče (Salmela-Aro, 2010; Salmela-Aro, 2012; Salmela-Aro, Nurmi, Saisto, Halmesmäki, 2000).

Další významnou skupinu cílů tvoří cíle globálního přesahu, specificky cíle zaměřené na životní prostředí a svět, v němž žijeme. Cíle zaměřené na životní prostředí úzce souvisí s myšlenkou udržitelného rozvoje (Schmuck, Schultz, 2002), v jehož kontextu se v současnosti mnoho autorů věnuje motivacím, hodnotám, cílům a chování lidí, kteří se o udržitelný rozvoj svým životním stylem aktivně zasazují; za všechny můžeme jmenovat například Degenhardta (2002), Eignerovou (2001), Osbaldistona a Sheldona (2002) či Sohru (2001).

1.3 Vybrané teorie životních cílů

Významné teorie v oblasti životních cílů představili například Klinger (1977) se svou teorií aktuálního zaujetí, Little (1996) s teorií osobních projektů, či Emmons (1986) s teorií osobního směřování. Důležitou teorií představuje rovněž cirkulární uspořádání cílů dle Kassera a Ryana (1993), kterému bude vzhledem k návaznosti na empirickou část práce věnována hlubší pozornost.

Klingerova teorie aktuálního zaujetí přikládá velký význam emocím, díky kterým získává daný cíl pro jedince určitou hodnotu. Cílem se může stát jakýkoli podnět, který vyvolává emoční reakci, v rámci dané teorie jsou tyto podněty označovány jako incentive (Klinger, 1977). Jakmile se člověk rozhodne daný cíl následovat, není již možné od jeho dosahování upustit bez určité negativní emoční odezvy (pocit selhání, zklamání ze sebe sama). Proces, v rámci něhož jedinec dosahuje svého vytyčeného cíle, je doprovázen psychickým nastavením jedince, které dosažení cíle usnadňuje – cíl je přítomen v mysli člověka, vzbuzuje v něm emoční odezvu a ovlivňuje chování i myšlení způsobem, který zvyšuje pravděpodobnost jeho naplnění. Tento mechanismus můžeme nazvat permanentní vnitřní kontrolou, či aktuálním zaujetím (Klinger, 1977; Klinger, Cox, 2004).

Další významnou teorií v oblasti životních cílů představují osobní projekty, kterým se věnoval Little (1996). Ty mohou ve svém významu nabývat podobu od každodenních, minoritních cílů až po celoživotní cíle a závazky – tzv. bazální projekty. V takovém pojetí osobní projekty představují životní rozhodnutí a plány utvářející život jedince, a jsou významně spojeny s jeho pojetím vlastní identity. Osobní projekty jsou rovněž úzce propojeny s motivací a mají vliv na chování a jednání člověka, které může být s osobními projekty buďto v souladu, nebo v protikladu k nim. Autorovu teorii osobních projektů rozpracovává ekologický model pojetí osobnosti spočívající v myšlence, že každého člověka ovlivňují vlivy biologické, společenské, kulturní a environmentální. Osobní projekty v tomto modelu představují reakci jedince na prostředí, které na něj klade různé požadavky, jsou osobní strategií jedince pro přežití a fungování v jeho prostředí (Little, 1996; Little, Lecci, Watkinson, 1992; McGregor, Little, 1998).

Emmons se při zkoumání oblasti životních cílů zaměřil na osobní směřování jedince („*personal striving*“). Dle jeho teorie je možné charakterizovat člověka skrze cíle, o jejichž dosažení usiluje. Autor se zaměřuje nikoli na osobnostní charakteristiky jedince a otázku, proč se člověk chová tak, jak se chová, ale o účely jeho chování, tedy čeho chce člověk svým chováním dosáhnout. Jeho teorii lze tudíž označit za teleonomickou a sledovat v ní vliv teorie teleonomického směřování dle Allporta (1973). Podle Emmonsova pojetí osobního směřování lidé skrze životní cíle nacházejí smysl svého života (Emmons, 1986; Emmons, 1992; Emmons, 2003).

1.3.1 Cirkulární uspořádání cílů

Kasser a Ryan (2001) uspořádali životní cíle do názorného cirkulárního modelu s rozlišením na cíle intrinsické a extrinsické, a cíle sebepřesahující a seberozvíjející (viz Obr. 1). Uspořádání cílů dle této teorie je využito také v dotazníku *Aspiration Index* (Kasser, 2017).

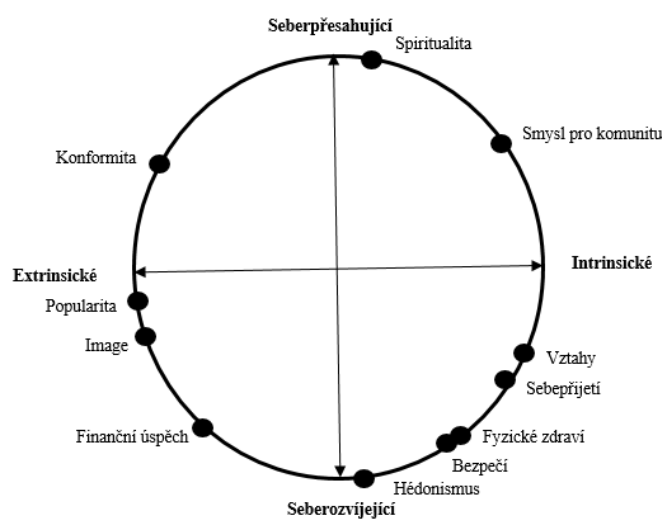
Cirkulární model cílů svou názorností a přehledným uspořádáním usnadňuje porozumění tomu, jaké cíle člověk přirozeně preferuje a k jakým cílům má blízko ze dvou základních hledisek. Rozdělení na cíle intrinsické a extrinsické odhaluje, zda člověk dává přednost uspokojování univerzálních vnitřních potřeb, nebo se zaměřuje ve větší míře na potřeby vnější, kdy

uspokojení dosahuje skrze vnější doměnu, jako bohatství, uznání či prestiž (Kasser, Ryan, 2001). Druhou dimenzí k odlišení intrinsických a extrinsických cílů je rozdělení cílů na sebezpřesahující a sebezvíjející, které vzniklo v návaznosti na teorii sebeurčení (Deci, Ryan, 2008). Cíle, které jsou si obsahově blízké, se v cirkulárním modelu nachází blízko sebe, naopak naproti sobě vidíme cíle, které jsou navzájem protichůdné (Grouzet et al., 2005).

Jedním z podnětů a teoretických východisek pro vytvoření cirkulárního modelu životních cílů byl cirkulární model uspořádání hodnot podle Schwartze a kol., kteří rozdělili hodnoty také na sebezpřesahující a sebezvíjející (Schwartz, Sagiv, Boehnke, 2000).

V detailním pohledu jsou cíle v cirkulárním modelu jsou uspořádány do celkem 11 dimenzí, které jsou dále rozděleny na sebezvíjející či sebezpřesahující, a intrinsické či extrinsické. Těmito dimenzemi jsou vztahy, smysl pro komunitu, konformita, finanční úspěch, hédonismus, image, fyzické zdraví, popularita, bezpečí, sebezpřijetí a spiritualita. Jejich distribuce do jednotlivých kategorií je následující:

- sebezvíjející cíle – hédonismus, finanční úspěch, fyzické zdraví a bezpečí;
- sebezpřesahující cíle – konformita, smysl pro komunitu a spiritualita;
- intrinsické cíle – sebezpřijetí, vztahy, smysl pro komunitu, fyzické zdraví a bezpečí;
- extrinsické cíle – finanční úspěch, image, popularita a konformita (Grouzet et al., 2005).

Obr. 1 Cirkulární model cílů (podle Grouzet et al., 2005)

1.4 Výzkum v oblasti životních cílů

Z hlediska zkoumání oblasti životních cílů můžeme vysledovat dvě základní tradice – první z nich zaměřenou na vnímání životních cílů, druhou na jejich obsah (Sheldon, Schmuck, 2001). Při zkoumání vnímání životních cílů se výzkumy ptají například na angažovanost člověka vůči jednotlivým cílům, na vnímání pokroků v jejich dosahování, očekávání, s jakou pravděpodobností člověk daného cíle dosáhne, či vnímání konfliktů mezi různými životními cíli (Brunstein, 1993).

Druhým jmenovaným přístupem ke zkoumání životních cílů je ptát se po jejich obsahu – k čemu se cíle vztahují, do jakých kategorií zapadají atp. (Sheldon, Schmuck, 2001). Toto pojetí představuje ve výzkumu životních cílů novější, „mladší“ přístup (Grouzet et al., 2005) Členění různých cílů do sjednocujících kategorií a zkoumání, v jaké míře lidé následují cíle z jednotlivě vymezených kategorií, představuje námět řady výzkumů a designu výzkumných metod. Velmi často je ve výzkumech sledována klasifikace cílů intrinsických a extrinsických, seberozvíjejících a sebepřesahujících, ale pozornost se zaměřuje i na další kategorie, jako životní cíle s ekologickým rozměrem, na sebe zaměřené cíle a další (Degenhardt, 2002; Dittmar et al., 2014; Eigner, 2001; Emmons, 2003; Grouzet et al., 2005; Kasser, Ryan, 1993; Kasser, Ryan, 1996; Osbaldison, Sheldon, 2002; Ryan et al., 1999; Salmela-Aro, 2010; Salmela-Aro, 2012; Salmela-Aro, Nurmi, Saisto, Halmesmäki, 2000; Schnitker, Emmons, 2013; Sheldon, Kasser, 1998; Sohr, 2001). Vzhledem k různorodosti v přístupu ke klasifikaci k životním cílům je často nesnadné výsledky jednotlivých výzkumů, opřené o různé vymezení cílů a jejich skupin, vzájemně porovnávat.

V oblasti zkoumání životních cílů bylo vytvořeno a standardizováno několik výzkumných metod. Rozšířené je především využívání dotazníků *Aspiration Index*, *Personal Projects* a *GOALS*, které vycházejí ze základních teorií životních cílů, které jsme si představili.

Aspiration Index vychází z cirkulárního uspořádání životních cílů Kassera a Ryana (2001) představeného podrobněji v kapitole 1.3.1. Dotazník odlišuje 11 kategorií cílů, které dále dělí na cíle intrinsické a extrinsické a sebepřesahující a seberozvíjející; platnost těchto kategorií byla ověřena napříč kulturami a zeměmi s různou socioekonomickou úrovní (Grouzet et al., 2005; Kasser, 2017).

S kategoriemi cílů pracuje obdobně také dotazník *GOALS*, který byl vyvinut v německy hovořícím prostředí. Kategoriemi cílů, s nimiž tento dotazník pracuje, jsou intimita, vztahy, altruismus, moc, úspěch a změna. První tři cíle autoři popisují primárně v jejich vztahu k lidem, ke společenství, další tři cíle jsou orientovány na činy (Pöhlmann, 2001; Pöhlmann et al., 2010).

Odlišným způsobem než předchozí dva dotazníky pracuje metoda *Personal Projects*, navazující na teorii osobních projektů, kterou představil B. R. Little. Tato metoda pracuje s osobními projekty, které respondenti sami popisují, a hodnotí z hlediska důležitosti, obtížnosti, možnosti kontroly, jejich souladu s hodnotami jedince a dalších faktorů (Little, 1983; Little, Lecci, Watkinson, 1992; Little, 1996).

2 Kontextuální rámec životních cílů - osobní pohoda a smysluplnost života

Po představení životních cílů z hlediska jejich klasifikace a teoretických konceptů je na místě zasadit jejich problematiku do širšího kontextu. Hovoříme-li o životních cílech, ptáme se zpravidla, proč lidé následují právě ty cíle, které si zvolili. Odpovědí na tuto otázku obvykle bývá, aby dosáhli v životě štěstí a spokojenosti, a také aby jejich život dával smysl. Životní cíle jsou neodmyslitelně spjaty s tématy pozitivní psychologie a humanitní psychologie, proto se v následující kapitole budeme právě těmto tématům podrobněji věnovat.

2.1 Osobní pohoda a štěstí

Historické kořeny zájmu o osobní pohodu člověka můžeme sledovat již ve starověkých filozofických koncepcích hédonismus a eudaimonia. Zatímco hédonismus souvisí s vyhledáváním požitků a potěšení, eudaimonický přístup vede k nalézání osobní pohody skrze životní ctnosti a naplňující způsob prožívání života (Deci, Ryan, 2008).

I v současné době existuje více přístupů ke zkoumání osobní pohody a více pohledů, z nichž je nahlížena. Rozmanitost je i ve využívání termínů a pojmů v této oblasti. Synonymně se používá české označení osobní pohoda a anglický termín *well-being*, který je v české literatuře často uváděn bez překladu. V následujícím textu budeme oba pojmy využívat jako synonyma. V souvislosti s osobní pohodou jsou dále užívány pojmy kvalita života, životní spokojenost, radost, blaho (*welfare*), tělesná pohoda (*wellness*), prosperita, optimální zkušenost, vzkvétání (*flourishing*), odolnost (*resilience*) a v neposlední řadě štěstí (Šolcová, Kebza, 2004). Světová zdravotnická organizace (WHO) chápe osobní pohodu jako významný ukazatel kvality života (Slezáčková, 2012).

V oblasti zkoumání osobní pohody byla vytvořena řada teoretických koncepcí, mezi nimiž významnou roli hrají zejména subjektivní pohoda a psychologická pohoda. Subjektivní pohoda navazuje na tradici hédonismu, zkoumá prožívání pozitivních a negativních emocí a spokojenost, je často spojována s ukazateli kvality života. Životní spokojenost a štěstí bývají uváděny jako komponenty subjektivní pohody (Hřebíčková, Blatný, Jelínek, 2010).

Psychologická pohoda oproti tomu vychází z eudaimonické tradice, bývá dávána do spojitosti s existenciálními výzvami života (Blatný, Šolcová, 2016). Historii eudaimonického přístupu můžeme sledovat už u Aristotela (Slezáčková, 2012). Kromě subjektivní a psychologické pohody někteří autoři vymezují také sociální pohodu. Ta má obdobně jako psychologická pohoda blízko k eudaimonické tradici, ale nezaměřuje se na individuální výzvy, ale na fungování společnosti a sociální úkoly, které ve svém životě naplňujeme (Gallagher, Lopez, Preacher, 2009; Keyes, 1998).

Do zkoumání oblasti osobní pohody a štěstí významně přispěli autoři jako Ryffová, Diener, Seligman, Csikszentmihalyi či Lyubomirsky. Ryffová formulovala známý model psychologické pohody se šesti dimenzemi, které ji tvoří, a sice sebedpřijetí, pozitivní vztahy s druhými, vláda nad svým prostředím, nezávislost, životní cíle a osobní růst. Tyto dimenze jsou vnímány jako složky duševní pohody, a rovněž jako její zdroje (Ryff, Keyes, 1995).

Diener, autor věnující se dlouhodobě výzkumu osobní pohody napříč světovými kulturami, publikoval tzv. „rovnici osobní pohody“, jejímiž proměnnými jsou pozitivní emoce, negativní emoce, kognitivní zhodnocení spokojenosti se životem a zhodnocení optimálního prospívání (flourishing). Za důležitý předpoklad štěstí Diener považuje „duševní bohatství“, zahrnující kromě životní spokojenosti také spiritualitu, smysluplnost, hodnoty, fyzické i duševní zdraví, vztahy atd. (Diener, 1984; Diener, Suh, Lucas, Smith, 1999; Diener, Oishi, Lucas, 2002). Při zkoumání osobní pohody a štěstí klade důraz na procesuální stránku, tedy štěstí jako neustálý proces, nikoli cíl, kterého dosáhneme. Zároveň upozorňuje na to, že jsme-li šťastní a spokojení, má to pozitivní vliv na naše fungování a lépe se nám daří. Jinými slovy, jsme-li šťastní, pomáhá nám to dosahovat našich životních cílů (Biswas-Diener, Diener, Tamir, 2004).

Spoluzakladatel pozitivní psychologie Martin Seligman ve svém díle široce rozpracoval otázku štěstí, a představil tři základní komponenty opravdového štěstí – pozitivní emoce, aktuální zaujetí a smysluplnost (Seligman, 2003). Později Seligman svou teorii zobežnil a namísto autentického štěstí začal pracovat s konceptem osobní pohody. Pro zkoumání osobní pohody vytvořil model PERMA pracující již s pěti měřitelnými prvky – pozitivními emocemi, zaujetím, pozitivními vztahy s druhými, smyslem a cílem života, a úspěchem. Žádná z těchto složek nemůže definovat osobní pohodu člověka sama o sobě, ale společně k vyšší míře osobní pohody

přispívají. Za důležitou oblast spojenou s osobní pohodou považuje Seligman rovněž nalezení vlastních silných stránek, které může člověk dále rozvíjet (Seligman, 2011).

Další z předních představitelů pozitivní psychologie, Mihaly Csikszentmihalyi, označuje za podstatu lidského štěstí *flow*, neboli stav plynutí, plného ponoření do činnosti, které se člověk právě věnuje. V okamžiku, kdy se naše mysl a tělo plně soustředí na činnost a nechá se jí pohltit, zapomíná na okolí i na čas, a dochází k tzv. optimálnímu prožitku, pocitům štěstí. Toho navzdory představám řady lidí nedosahujeme ve chvílích pasivity a odpočinku, ale právě v plné aktivitě, do níž se ponoříme (Csikszentmihalyi, 1996).

Sonja Lyubomirsky přinesla do oblasti zkoumání osobní pohody a štěstí pojem „chronická úroveň štěstí“. Tímto termínem autorka označuje trvajíc úroveň štěstí zažívanou jedincem, kterou odlišuje od štěstí situačního, okamžitého. Svou chronickou úroveň štěstí ovlivňujeme několika faktory, mezi něž patří naše osobní nastavení úrovně štěstí (referenční bod), životní okolnosti a volní aktivity, kterým se věnujeme na základě vlastního rozhodnutí. Právě tyto volní aktivity pak Lyubomirsky považuje za zásadní v možnosti ovlivnění prožívaného štěstí (Lyubomirsky, Sheldon, Schkade, 2005).

U všech výše zmíněných teorií a koncepcí je patrný přesah k problematice cílů, které si v životě volíme. Životní cíle se objevují jako jedna ze základních dimenzí v konceptech osobní pohody Ryffové (Ryff, 1989; Ryff, Keyes, 1995) i Seligmana (2003). Diener poukazuje na oboustranný vztah mezi štěstím a životními cíli – následujeme své cíle, abychom byli šťastní, ale zároveň jsme-li šťastní, snáze svých cílů dosahujeme (Biswas-Diener, Diener, Tamir, 2004). Csikszentmihalyi i Lyubomirsky upozornili na význam volních aktivit pro prožívání štěstí (Csikszentmihalyi, 1996; Csikszentmihalyi, Hunter, 2003; Lyubomirsky, Sheldon, Schkade, 2005).

Vztah mezi osobní pohodou a životními cíli je předmětem mnoha studií již řadu let. Brunstein zkoumal životní cíle z hlediska jejich významu, dosažitelnosti a dosahovaného pokroku, ve vztahu k pocíťované úrovni osobní pohody (Brunstein, 1993; Brunstein, Schultheiss, Grässmann, 1998). V pozdějších letech se vztahem životních cílů a životní spokojenosti zabývali například Oishi (2000), Headey (2008), Messersmith, Schulenberg (2010), Salmela-Aro (2010) nebo Boudreaux a Ozer (2013).

Důležité téma ve vztahu k životním cílům a ke štěstí představuje otázka materialistických cílů, které Kasser a Ryan (1996) řadí mezi cíle extrinsické. Usilování o cíle, mezi něž patří peníze, majetek, prestiž a společenské postavení (spojované někdy s termínem „americký sen“), jsou dle řady výzkumů k životní spokojenosti a štěstí spíše v negativním vztahu. Zaměřujeme-li se v přílišné míře na dosahování těchto vnějších ukazatelů úspěchu, a opomíjíme ostatní oblasti, nezvyšuje větší majetek či moc náš pocit štěstí, naopak z dlouhodobého hlediska působí na náš pocit subjektivní osobní pohody spíše opačně (Csikszentmihalyi, 2000; Dittmar et al., 2014; Kasser et al., 2004; Kasser et al., 2007; Schmuck, 2001; Solberg, Diener, Robinson, 2004).

2.2 Smysluplnost života

Dalším konceptem, který spolu s osobní pohodou a štěstím poskytuje problematice životních cílů širší kontext, je životní smysluplnost, jedno ze základních témat humanitní psychologie. Zjednodušeně lze říci, že životní cíle představují konkrétní vyjádření životního smyslu, který vnímáme spíše jako abstraktní, obecný pojem (Moskowitz, Grant, 2009). Již sama definice pojmu „smysl“ se však jeví jako nesnadná. Nechceme-li se uchýlit k tautologii, je poněkud obtížné hovořit o smyslu slova smysl (Csikszentmihalyi, 1996). Zjednodušeně lze říci, že smysl života představuje to, pro co člověk žije, jeho základní životní předsvědčení. Smysl je klíčovou potřebou v motivačním systému člověka, člověk je schopen a ochoten obětovat mu naplnění jiných potřeb (Křivohlavý, 2013). Smysl života není statický, představuje dynamický systém, který se v průběhu života vyvíjí, mění a přetváří. Úroveň prožívání smyslu života je silným pozitivním korelátém životní spokojenosti (Snyder, Lopez, 2007). Vztah životní smysluplnosti a spokojenosti je kulturně nezávislý a stabilní v životním vývoji.

Halama (2016) popisuje potřebu životních cílů jako jednu z dvou základních motivačních tendencí podílejících se na potřebě smyslu života, spolu s potřebou kognitivního rámce, který člověku dovoluje vnímat svět jako smysluplný. Skrze usilování o individuální životní cíle člověk směřuje k tomu, aby svůj život vnímal jako smysluplný (Halama, 2016; Slezáčková, 2012).

Autorem neodmyslitelně spjatým s oblastí zkoumání smyslu života je Viktor E. Frankl, rakouský psychiatr, psycholog a zakladatel logoterapie, terapeutického směru, jenž si klade za

cíl napomáhat člověku v nalézání smyslu jeho života (Blatný, Milová, Jelínek, Osecká, 2010). Člověk je dle Frankla ve svém životě vedený „vůlí ke smyslu“, potřebou najít a realizovat v životě nějaký smysl, naplnit smysl své existence (Frankl, 1998). V případě, že člověk žije smysluplně a autenticky, činí jej to šťastným – štěstí je v tomto ohledu spíše cestou než výsledkem a cílem jako takovým. Smysl není v průběhu života neměnný, člověk jej v průběhu života stále znovu objevuje (Frankl, 2015). Když člověk ve svém životě smysl nenalézá, podléhá pocitu nesmyslnosti a prázdnoty, přičemž existenciální prázdnota může vést až k rozvoji tzv. „noogenní neurózy“ (Frankl, 1999).

Cestu ke smyslu může člověk nalézat skrze tvůrčí hodnoty, zážitkové hodnoty a hodnoty postojové. Ty jsou klíčové v okamžiku, kdy ostatní hodnoty člověk nemůže prožívat – postojové hodnoty určují, jak se člověk postaví nepřízni osudu, a rozhodne se prožívat ve svém životě smysl i za těch nejnepříznivějších podmínek (Blatný, Milová, Jelínek, Osecká, 2010; Frankl, 1998).

Dalším autorem zabývajícím se otázkou smyslu života je Irvin D. Yalom, představitel existenciální psychoterapie (Halama, 2016). Úkolem člověka je dle Yaloma smysl svého života aktivně a kreativně konstruovat. Lidé se snaží nalézt smysl svého života dvěma způsoby, a sice hledáním kosmického (obecného) smyslu a osobního smyslu života. Hledání kosmického životního smyslu souvisí s odpovědí na otázku, zda má život ve všeobecnosti nějaký celkový smysl a zda život člověka do tohoto smyslu zapadá; často se vztahuje k náboženským nebo spirituálním přesvědčením..

Uskutečňováním životních cílů člověk směřuje k naplňování osobního životního cíle, zároveň však jeho individuální cíle mohou být úzce propojeny i s uskutečňováním obecného smyslu života, a to například skrze náboženskou víru. K prožívání osobního životního smyslu člověku napomáhají určité činnosti a charakteristiky, mezi něž patří altruismus, zapálení pro věc, tvořivost, hédonismus a seberealizace. První tři jmenované aktivity můžeme řadit mezi činnosti sebetranscendentní, spojené se snahou o překročení vlastního já (Halama, 2016; Yalom, 2006). Z Yalomova výčtu je patrné, že koreláty vnímání smysluplnosti života do velké míry korespondují s kategoriemi, jimž se věnujeme v oblasti studia životních cílů.

3 Životní cíle a celoživotní vývoj

Na životní cíle člověka vždy pohlížíme v nějakém období jeho vývoje – celoživotní vývoj proto představuje velmi důležitý kontext, v němž je potřeba životní cíle vnímat. Je logické, že s vývojem života a procházením různými životními obdobími se proměňují a vyvíjí i cíle, které člověk má.

O životních cílech zpravidla začínáme hovořit u věkové skupiny adolescentů, a nejčastěji se jim věnujeme u skupiny dospělých. Neznamená to však, že by období dětství bylo pro utváření životních cílů nevýznamné – je obdobím snů, plánů a představ, z nichž některé se v pozdějších letech konkretizují do podoby cílů, které ve svém životě následujeme, a jiné pozvolna opustíme a nahradíme sny a cíli jinými. Právě v období dětství často slyšíme věty „*Až budu velká, budu astronautkou, baletkou, lékařkou, slavnou zpěvačkou...*“ Ne všechny z těchto cílů se v budoucnu pochopitelně naplní, jsou však i přesto nesmírně důležité pro uvědomění toho, co je pro nás opravdu důležité a za čím se chceme ve svém životě vydat.

Při zkoumání životních cílů v kontextu celoživotního vývoje se obracíme k teorii psychosociálního vývoje osobnosti dle Eriksona, s jejími jednotlivými etapami života s určenými vývojovými úkoly a konflikty (Erikson, 2002). Z novějších teorií jsou v tomto kontextu významné např. teorie vývojových úkolů dle Havighursta, lifespanové teorie nebo modely životní dráhy – ve všech případech se jedná o teorie akcentující celoživotní pojetí vývoje, nikoli limitující vývojovou teorii na období dětství a dospívání. Vývoj v jejich pojetí není ohraničený určitým koncem, jedná se o nepřetržitý, trvalý proces (Millová, 2016a; Millová, 2016b).

3.1 Psychosociální vývoj osobnosti dle E. H. Eriksona

Teorie psychosociálního vývoje osobnosti E. H. Eriksona představuje jednu z nejvýznamnějších vývojových teorií vůbec. Eriksona lze považovat za jednoho z prvních autorů, který na vývoj osobnosti nahlížel v celoživotním kontextu, a rozpracoval rozsáhlou vývojovou teorii věnující se nejenom dětství a dospívání, ale také obdobím dospělosti a stáří.

V Eriksonově práci lze sledovat vliv Freudovy psychosexuální teorie vývoje, ale projevuje se zde rovněž jeho zájem o antropologické a etnologické výzkumy (Millová, 2016a).

Eriksonův pohled na vývoj člověka je epigenetický, stadia vývoje vymezuje a popisuje v pevně daném pořadí. Každé stadium vývoje se vyznačuje pro něj typickým konfliktem dvou proti sobě stojících protikladů. Erikson nepracuje s pojmem konflikt v negativním významu, popisuje jej spíše jako prostředek k růstu. Každý vývojový konflikt má své kritické období, tedy optimální období, kdy by se měl objevit a být vyřešen (například hledání identity by mělo být v ideálním případě vyřešeno v období adolescence, aby následně mohl člověk úspěšně pokročit do dalšího vývojového stadia s vyřešeným konfliktem ze stadia předcházejícího). Vyřešení konfliktu daného období bývá spojováno s dosažením určité psychosociální ctnosti. Zároveň platí, že zvládnutí daného konfliktu je podmínkou pro úspěšný vstup do období dalšího.

V prvním vývojovém období, zhruba do jednoho roku věku, se objevuje konflikt základní důvěry a základní nedůvěry, získanou ctností je naděje. V dalším období (zhruba 1 – 3 roky) nastupuje konflikt mezi autonomií a studem, dosaženou ctností je síla chtění. Třetí vývojové období (zhruba 3 – 6 let) je obdobím iniciativy vs. viny, ctností je pak záměr. Ve čtvrtém období (zhruba 6 – 12 let) je v popředí konflikt pýle a méněcennosti, získanou ctností je kompetence. V období adolescence (zhruba v období 12 – 19 let) osobnost řeší konflikt identity ega a zmatení (konfuze) rolí, výslednou ctností je poctivost. V rané dospělosti (zhruba 20 – 25 let) je v popředí intimita vs. izolace, ctností je zde láska. V dlouhém období střední dospělosti (zhruba 26 – 64 let) pak dominuje konflikt generativity a stagnace, základní ctností je péče, a to jak o své potomky, tak o plody své práce. Ve stáří (zhruba od 65. roku věku) pak dominuje konflikt integrity vs. zoufalství. Výslednou ctností je moudrost. Člověk v poslední fázi vývoje svého života hodnotí a bilancuje, a pokud svůj život a jeho dosavadní průběh nepřijímá, není s ním spokojený, přichází zoufalství spojené s vědomím příliš krátkého času pro změnu (Erikson, 2002).

Eriksonova manželka Joan Eriksonová později doplnila Eriksonovu teorii ještě o deváté období vývoje, a sice geotranscendenci, která se objevuje v pokročilém stáří, zhruba po 80. roce života. V tomto období je velký důraz na spiritualitu, filosofický pohled na smrt, uvědomění si a vnímání omezeného zbývajících času života (Erikson, 2015).

Vekové vymezení jednotlivých etap dle Eriksona bylo v novějších teoriích opakovaně revidováno, se zohledněním proměn životního stylu současných generací a přesunu řešení některých vývojových úkolů do pozdějších období. O revizi časového umístění Eriksonových vývojových etap se pokusili například Capps (2004) nebo autorský kolektiv Sneed, Whitbourne a Culang (2006).

Pro účely této práce se budeme podrobněji věnovat zejména období generativity a stagnace, které Erikson spojuje s obdobím střední dospělosti. S generativitou si spojujeme zralost, prokreativitu (plodnost), tedy založení rodiny a péči o své potomky, a rovněž produktivitu a kreativitu – věnování péče oblasti práce, aktivnímu zajištění rodiny a svých blízkých také po materiální stránce, a v neposlední řadě aktivní přispívání životu společnosti, odpovědnému občanství apod. Zatímco v počátečních vývojových období člověk zejména žádá a dostává od svého okolí, v období generativity by to měl být naopak on, kdo dává ostatním a věnuje jim svou energii, čas a prostředky. Jako primární je vnímána péče o potomky, zajištění a výchova další generace. Důležitá je však i produktivita v pracovní oblasti, vytváření hodnot pro společnost. Opačným pólem generativity je stagnace, jejímž krajním případem je sebeabsorpce, neboli zahlcení vlastní osobností (Erikson, 2002; Millová, Blatný, 2016a; Pratt, 2013; Slater, 2003).

Eriksonova teorie získala celou řadu pokračovatelů, kteří na ni navázali (Capps, 2004; Domino, Affonso, 1990; Meacham, Santilli, 1982; Pratt, 2013; Sneed, Whitbourne, Culang, 2006). Jako každá široce rozšířená teorie se však dočkala rovněž své kritiky. Za zmínku stojí například kritika Eriksonovy teorie z pohledu genderové vyváženosti a feminismu, kdy je autorově teorii vytýkáno, že vychází primárně z životního vývoje muže a jen málo zohledňuje specifické aspekty v životním vývoji žen (Horst, 1995; Sorell, Montgomery, 2001). Někteří autoři se však naopak staví proti této kritice, a upozorňují na všeobecnou platnost Eriksonem vymezených období, úkolů, krizí i ctností u obou pohlaví – zdůrazňují, že z Eriksonova díla je patrné, že hovoří o vývoji *člověka*, nikoli muže nebo ženy. Mezi tyto autory se řadí například Archer (2009) nebo Levine (2002).

3.2 Další pojetí vývoje

Z teorií celoživotního vývoje, které mají svůj význam v pojetí životních cílů, je vedle široce známé Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje vhodné pro ucelený pohled zmínit rovněž vývojovou teorii Havighursta, life-spanové teorie a modely životní dráhy.

3.2.1 Teorie vývojových úkolů R. J. Havighursta

R. J. Havighurst byl ve své teorii vývojových úkolů ovlivněn zejména Eriksonem, Freudem a Piagetem. Kromě vývojové psychologie se inspiroval také antropologií, sociologií a pedagogikou. Havighurst pracuje s termínem „vývojový úkol“, který se vždy objevuje v konkrétním vývojovém období. Dojde-li ke splnění tohoto úkolu, vede to ke spokojenosti a důvěře v úspěšné zvládnutí dalších úkolů. Neúspěch naopak predikuje nespokojenost, společenské problémy a obtíže se zvládnutím úkolů budoucích.

Zdroji, o něž se jedinec při zvládnutí vývojových úkolů opírá, jsou faktory fyzické, sociální a kulturní a individuální hodnoty a aspirace. Při zvládnutí vývojových úkolů hraje významnou roli učení a okamžik, kdy je člověk k plnění daného úkolu zralý. Zvládnutí každého úkolu prochází tzv. kritickým obdobím, tedy obdobím, které je pro osvojení dané dovednosti optimální.

Některé vývojové úkoly jsou univerzální, nezávislé na kultuře, v níž daný člověk vyrůstá. Jiné úkoly jsou naopak závislé právě na kulturním prostředí, v němž k vývoji člověka dochází, a jejich splnění není nutné nebo žádoucí v kulturách jiných.

Podíváme-li se podrobněji na období mladé a střední dospělosti, jimiž se tato práce bude primárně zabývat, vidíme, že vývojové úkoly mladé dospělosti (časované Havighurstem do období 18 – 30 let věku) spočívají nejčastěji v nalezení životního partnera, založení rodiny, výchově dětí, péči o domácnost či nalezení zaměstnání. V následujícím období středního věku (30 – 60 let) se člověk dostává ve společnosti na vrchol, jeho vývojové úkoly spočívají ve společenské a občanské odpovědnosti, stabilizaci a rozvoji v zaměstnání, bytí oporou svým dospívajícím dětem i stárnoucím rodičům (Havighurst, 1972; Millová, 2016a).

3.2.2 Lifespanové teorie

Lifespanové teorie vývoje se zaměřují zejména na psychologické charakteristiky vývoje, jako je kontrola, adaptace, zvládání stresu a mechanismy sloužící k dosažení vytyčených životních cílů. Vedle psychologických proměnných se soustředí rovněž na vlivy sociální, historické či environmentální. Lifespanové teorie byly jedněmi z prvních, které propojily vývoj s charakteristikami prostředí a společnosti, v níž se vývoj odehrává.

Mezi lifespanovými teoriemi vyniká především lifespanová teorie vývoje P. B. Baltese. Ten vnímá vývoj jako celoživotní proces adaptace, každé období života je jedinečné a vychází z minulého, současného i budoucího vývoje. Baltesova lifespanová teorie vývoje pracuje s modelem selekce, optimalizace a kompenzace (model SOC) – procesem, jímž člověk ovlivňuje své prostředí, a prostředí ovlivňuje jeho. Selekcí spočívá ve výběru cíle, kterého chce člověk dosáhnout, zatímco optimalizace pomáhá člověku těchto cílů různými prostředky dosahovat (například získáváním či rozvíjením určitých konkrétních schopností). Kompenzace pak snižuje ztráty v procesu dosahování cíle, člověk se snaží kompenzovat nedostatky ve svých schopnostech a možnostech prostředí, aby cíle dosáhl (například tím, že mu věnuje více času, či najde alternativní prostředky). Důležitá je dynamika mezi zisky a ztrátami – vyskytují-li se složky selekce, optimalizace a kompenzace společně, pomáhají člověku zvládat vytyčené životní cíle navzdory ztrátám přicházejícím s rostoucím věkem.

Vlivy, které na člověka v průběhu jeho celoživotního vývoje působí, člení Baltes na normativní vlivy související s věkem (patří sem například zrání, socializace, svatba, narození dětí), normativní vlivy, které jsou spjaty s historií (historické události – například období ekonomické krize či prosperity, války; a rovněž sociokulturní vývoj – charakteristiky vzdělávacího systému, proměny vnímání genderových rolí) a nenormativní vlivy životních událostí, které jsou u každého člověka jedinečné – těmito vlivy může být například závažná nemoc, rozvod, výhra v loterii apod. (Baltes, Reese, Lipsitt, 1980).

Lifespanová teorie kontroly J. Heckhausenové a teorie jednání J. Brandtstädtera později přinesly inovativní rozpracování Baltesovy teorie, poukazují na aktivní a záměrný podíl člověka na jeho vlastním vývoji (Millová, 2016b).

3.2.3 Modely životní dráhy

Modely životní dráhy vychází z myšlenky, že základní psychologické vývojové teorie dostatečně nezohledňují vlivy společnosti jako hybné síly vývoje. Proto můžeme tyto modely označit za sociologicky orientované přístupy, které zohledňují zejména působení charakteristik společnosti – generace, do níž se jedinec narodí, dějinné a společenské události, sociální role ve společnosti, zeměpisné charakteristiky atp. (Millová, 2016b).

Nejnámější teorii životní dráhy představil G. H. Elder, který propojuje individuální vývoj a aktivní činnost člověka (mikroúroveň) s fungováním společnosti a institucí, jichž jsme součástí (makroúroveň). Životní dráha člověka je úzce provázána se společenskými vztahy, které její směřování buďto podporují nebo omezují. Elder vývoj člověka neurčuje stadii, ale obdobími větší stability, a naopak větší dynamiky ve vývoji (Elder, 1998).

Teorie životní dráhy ovlivnila vznik mnoha dalších moderních teorií, mezi nimi např. bioekologické teorie vývoje Bronfenbrennera (1986).

3.3 Významné životní mezníky a jejich vztah k životním cílům

V průběhu životního vývoje člověka nastávají určitá období, která představují v jeho životě významné mezníky, zpravidla se jedná o období, která jsou ve vývoji člověka z určitého pohledu tranzitorní.

První takové období představuje adolescence, v níž je hlavním vývojovým úkolem dosažení autonomie a identity. S hledáním identity a rizikem konfuze rolí toto období spojuje rovněž Erikson (2002). Na období adolescence navazuje období vynořující se dospělosti, které souvisí s posouváním hranic vývojových období a odkládáním tradičních vývojových úkolů (jako práce, manželství, rodičovství) do pozdějšího věku (Arnett, 2000).

Dalším důležitým životním mezníkem je pak zahájení pracovního života a budování pracovní kariéry, tedy přechod z období přípravy na budoucí povolání studiem, do období samostatné výdělečné činnosti. To samo o sobě představuje v životě velkou a ne zcela snadnou změnu, kdy si jedinec musí přivykat na nový režim a návyky (Chaloupková, 2010a; Peterson, González, 2005).

Vedle práce je významným mezníkem v životě také manželství či partnerství. V období vynořující se dospělosti a mladé dospělosti se v současnosti prodlužuje období experimentování v partnerských vztazích, vstup do manželství je často odkládán do pozdějšího věku. Kromě tradiční institucionalizované formy manželství funguje řada dalších forem soužití – soužití nesezdaných párů či soužití homosexuálních dvojic (nesezdaných či v registrovaném partnerství). Stále častější je také tzv. fenomén *singles*, samostatný život v jednočlenné domácnosti. Vstup do manželství, či stabilního partnerského soužití představuje ve vývoji člověka velkou zkoušku a přináší celou řadu změn, na něž se člověk adaptuje (Chaloupková, 2010a, Chaloupková, 2010b; Katrňák, Lechnerová, Pakosta, Fučík, 2010; Twenge, Campbell, 2012).

Posledním mezníkem ve vývoji, na který se zaměříme, je vstup do rodičovské role. Obdobně jako se zvyšuje věk vstupu do manželství, i věk pro narození prvního potomka se stále zvyšuje, a posouvá se na hranici období mladé a střední dospělosti. Platí rovněž, že stále větší počet dětí se rodí nesezdaným rodičům, a obecně počet dětí klesá, vícečetné rodiny již nejsou tak obvyklé, jako tomu bylo v minulosti. Do rodičovské role většina dospělých dříve nebo později chce vstoupit, ti, kteří po ní však netouží, se mohou cítit být tlačeni očekáváními společnosti. (Chaloupková, 2010b; Možný, Pakosta, Přidalová, 2008). Z výše zmíněných životních mezníků je právě rodičovství tím, který přináší pravděpodobně největší a nejtěžší proměny v životě člověka. Průběh a stadia adaptace na rodičovství, začínající již před narozením potomka, a pokračujícím i po něm, byly popsány mnoha různými autory. Rodičovství představuje vrcholný projev generativity, ale rovněž intimity, reprezentované hlubokým poutem, který rodiče s jeho potomkem váže. Role rodiče souvisí nejenom se změnou životního stylu a proměnou vztahu k partnerovi/manželovi, ale také s osobnostním rozvojem a dalšími psychickými proměnami, změnou životních hodnot, a ve velké míře souvisí také s proměnami preferovaných životních cílů (Elson, 1984; Katrňák, Lechnerová, Pakosta, Fučík, 2010; Možný, Pakosta, Přidalová, 2008; Sadow, 1984; Vágnerová, 2008).

Na proměny, které rodičovství přináší ve vztahu k životním cílům, se ve své práci široce zaměřila autorka Salmela-Aro, která se věnuje otázkám úspěšného zvládnutí rodičovské role, a souvisejícím změnám životních cílů, osobní pohody, depresivity a dalších faktorů, a to zejména u žen – matek. Autorka shrnuje, že způsob, jakým se životní cíle ženy s příchodem rodičovství adekvátně promění, a s jakou přirozeností přijímá nové cíle spjaté s rodičovskou

rolí a povinnostmi, souvisí úzce s osobní pohodou i mírou depresivity, kterou zažívá. V této souvislosti autorka také upozorňuje na významnou roli přípravy na rodičovství a mateřství, která může pomoci adekvátnímu zvládnutí nové role a zvyšovat spokojenost se sebou samým (Salmela-Aro, 2012; Salmela-Aro, Nurmi, Saisto, Halmesmäki, 2000; Salmela-Aro, Nurmi, Saisto, Halmesmäki, 2001). Zvláště se autorka zaměřuje na cíle zaměřené na sebe, svou vlastní osobu, které právě v přechodových obdobích, jakými je vstup do rodičovství, často získávají na síle. Pro osobní pohodu a sebevědomí člověka je důležité, aby právě v těchto kritických obdobích nedošlo k zahlcení těmito na sebe zaměřenými cíli, jejichž přemíra se často pojí s nízkým sebehodnocením, nízkou úrovní životní spokojenosti a vyšší mírou depresivních sklonů (Salmela-Aro, Pennanen, Nurmi, 2001).

4 Generativita

4.1 Generativita jako významný vývojový úkol dospělosti

Již v předchozí kapitole byl stručně představen pojem generativita, který ve své teorii psychosociálního vývoje osobnosti představil Erikson (2002) jako hlavní vývojový úkol období střední dospělosti. Generativitu „... doprovází prokreativita (plodnost), produktivita a kreativita (tvořivost), a tím i generace nových výtvorů a nových myšlenek...“ (Erikson, 2015, s. 70).

Generativita se pojí s mentální, rodinnou a pracovní produktivitou. Projevuje se v mnoha životních oblastech – v rodině, kariéře, občanské angažovanosti, zdraví (Erikson, 2002), stále častěji se v její souvislosti hovoří rovněž o dobrovolnické činnosti (Son, Wilson, 2011).

Rodičovství nebo práce však automaticky generativitu nepřináší, generativita souvisí i s určitým vnitřním nastavením jedince, který musí mít chuť předávat své zkušenosti, pečovat o druhé, rozdávat sebe sama (Millová, Blatný, 2016b). Tím je toto životní období k protikladu k předchozím obdobím vývoje, kdy člověk spíše přijímá než dává druhým. Cílem je vytvoření hodnot, které přetrvají, „přežijí“ člověka samotného (Pratt, 2013; Slater, 2003). Protikladem generativity je stagnace, zahlcení vlastní osobou, přílišné zaměření na sebe sama, kdy člověk druhým a společnosti nic nepřináší (Erikson, 2002).

Na Eriksonovo pojetí generativity navázala řada autorů zabývajících se tímto konceptem, kteří teorii generativity dále rozpracovali, a doplnili ji také o možnosti metod jejího měření (Millová, Blatný, 2016a; Millová, Lacko, Pástorová, Pecková, 2016). S uceleným pojetím generativity přišel například McAdams a Aubin (1992), kteří představili sedmidimenzionální model generativity, který zahrnuje následující dimenze:

- požadavky kultury,
- vnitřní touhy člověka,
- zájem o další generaci,
- přesvědčení,

- závazek,
- generativní jednání
- a osobní příběh, který pomáhá interpretovat získané dalším generacím.

Zatímco Erikson ukotvoval generativitu do období střední dospělosti, pozdější autoři pozměnili pohled na její časové vnímání, a upozorňují, že některé složky generativity se mohou objevovat již v dřívějších (a zároveň i v pozdějších) obdobích; obecně generativita nemusí být vázána na věk do té míry, jak předpokládal Erikson (McAdams, 2013, Peterson, Stewart, 1993; Son, Wilson, 2011). Určité charakteristiky představují prediktory vyšší generativity již v mladším věku, patří sem například sociální vztahy a sociální opora, vědomí vlastní identity a intimita v partnerských i přátelských vztazích (Millová, Blatný, 2016a; Millová, Lacko, Pástorová, Pecková, 2016).

Z pohledu celoživotního vývoje dochází k největšímu rozvoji generativity v souladu s Eriksonovou teorií ve středním věku, existují však odlišnosti u jednotlivých složek generativity. Generativní zájem se ve velké míře rozvíjí již v mladé dospělosti, závazek, generativní jednání či osobní příběh pak svého vrcholu dosahují později (McAdams, Aubin, 1992).

Soudobý výzkum se zaměřuje na generativitu zejména ve vztahu k dimenzím osobní pohody, osobnostním charakteristikám, rodičovství a pracovnímu životu (Millová, Blatný, 2016b).

Osobní pohodou a osobnostními charakteristikami ve vztahu k generativitě se zabývali například Cox a kolektiv (2010), Einolf (2014), Hofer, Chasiotis (2003) nebo Wojciechowska (2017), častým obsahem těchto výzkumů je vztah osobní pohody s osobnostními faktory (například Big Five), well-being či životní spokojeností.

Práce a kariéra z hlediska generativity hraje nejvyšší roli u lidí s vyšším vzděláním žijících v ekonomicky vyspělých zemích, kterým jejich práce přináší naplnění, mají možnost něco vytvářet a předávat dále (Peterson, Stewart, 1993). Zatímco práce, občanské zapojení, dobrovolnická činnost a další aktivity představují veřejný projev generativity, rodičovství a prokreativita je jejím vnitřním, soukromějším projevem (McAdams, 2013).

S generativitou si spojujeme rovněž oblast spirituality a náboženství, přičemž větší podíl na generativitě jedince výzkumy přisuzují spiritualitě, než zapojení do náboženských institucí a religiozního života, navštěvování farnosti apod. (Cox et al., 2010; McAdams, 2013).

Pro měření generativity vytvořili autoři navazující na Eriksona řadu kvantitativních i kvalitativních nástrojů. Kvantitativními nástroji měření generativity jsou inventáře a dotazníky, které se zaměřují na generativitu v celé její šíři, nebo na jednotlivé její oblasti a dimenze. Nejpoužívanější metodou je *Loyola Generativity Scale (LGS)* autorů McAdamse a Aubina (1992) – inventář s 20 položkami, který se zaměřuje primárně na generativní zájem. Český překlad této metody vytvořili autoři Blatný, Millová a Poláčková (n.d.). Pilotní výsledky studie generativity u mladých dospělých v ČR využívající tento překlad metody LGS byly publikovány autorským kolektivem Millová, Lacko, Pástorová, Pecková (2016).

Zatímco LGS a řada dalších dotazníků (*Ochse and Plug Generativity Subscale - OPES-GEN*, *California Adult Q Sort Generativity Scale - CAQ*, *Generativity Behavioral Checklist - GBC*) na generativitu pohlížejí jednodimenzionálně (Millová, Blatný, 2016a), Bradley a Marcia (1998) ji ve svém dotazníku *Generativity Status Measure (GSM)* zkoumání dvoudimenzionálně, s posouzením úrovně generativity – stagnace.

Z kvalitativního pohledu je generativita zpravidla zkoumána pomocí narativní analýzy, v návaznosti na McAdamsovu a Aubinovu (1992) dimenzi generativního osobního příběhu.

4.2 Generativita a rodičovství

Rodičovství je podle Eriksona pro generativitu základním pilířem. Prokreativita (plodnost) představuje instinktivní prvek generativity; výchova dětí, předávání lásky, podpory a vlastních vědomostí a zkušeností dalším generacím je životním úkolem, při jehož plnění se generativita rozvíjí naplno. Vztah generativity a rodičovství je reciproční – míra generativity má vliv na rodičovství, a zároveň rodičovství přispívá k dalšímu rozvoji generativity (Millová, Blatný, 2016b). Generativita má navíc přesah mezi generacemi – generativita rodičů ovlivňuje osobnostní charakteristiky i budoucí generativitu jejich dětí, a může mít svůj podíl i u generace vnoučat (Frensch, Pratt, Norris, 2007; Landes, Ardel, Vaillant, Waldinger, 2014; Peterson, 2002).

Právě oblast generativity a rodičovství byla jednou z prvních, které začala být věnována pozornost ve výzkumu (McAdams, Aubin, 1992; McAdams, 2013). Často se hovoří o rozdílném vztahu generativity a rodičovství u mužů a žen, výsledky však nejsou jednoznačné (Millová, Blatný, 2016a).

Erikson (2002) se o specifikách generativity u mužů a žen ve své práci nezmiňoval, autoři, kteří na jeho práci navázali, se však této dimenzi často ve svých výzkumech věnovali (McAdams, Aubin, 1992; McKeering, Pakenham, 2000; Peterson, Stewart, 1993; Pratt et al., 2001; Snarey, Son, Kuehne, Hauser, Vaillant, 1987). Zatímco někteří autoři uvádí vyšší míru generativity u žen, které se stanou matkami, než u mužů, kteří se stávají otci, a také dřívější nástup generativity u žen (Lawford, Pratt, Hunsberger, Pancer, 2005; Pratt et al., 2001), jiné výzkumy přinesly opačné zjištění (Karacan, 2014; McAdams, Aubin, 1992; Peterson, Stewart, 1993).

Rothrauff a Cooney (2008) ve své studii přišli dokonce s výsledkem, že skutečnost, zda člověk je či není rodičem, nemá na míru generativity větší vliv, neboť bezdětní lidé svou generativitu kompenzují v jiných oblastech života. Toto zjištění podporuje roztržitost dosavadních poznatků z této oblasti, a dává podnět k realizaci dalších, rozsáhlých longitudinálních studií zabývajících se touto problematikou.

Výzkumy generativity se kromě rodičovství začaly později orientovat rovněž na vztah k prarodičovství. Zde byla blíže sledována například podpora ze strany prarodičů při péči o potomky a její souvislost s generativitou, či koreláty fenoménu delšího setrvávání dospělých dětí v domácnosti rodičů (Millová, Blatný, 2016a). V této souvislosti by mohlo být velmi zajímavé rovněž srovnání generativity u osob pocházejících ze zemí s odlišnými společenskými zvyklostmi – zemí, v nichž je běžné žít v úzkém kruhu elementární rodiny, s nižší vazbou na další generace (typicky země západní Evropy a severní Ameriky), a zemí, kde je soudržnost mezi generacemi dodnes zachována vyšší, a není neobvyklé soužití několika generací současně.

4.3 Vztah generativity k formování životních cílů člověka

Životní cíle se proměňují v průběhu celoživotního vývoje člověka, přičemž proměnnou v průběhu vývoje nemusí být pouze věk člověka, ale rovněž fáze vývoje, jimiž člověk prochází,

a další životní okolnosti. Rovněž dosažená úroveň generativity je jedním z faktorů, který má svůj vliv na životní cíle, jež si člověk volí a následuje (Sheldon, Kasser, 2001).

Hofer ve svých příspěvcích hovoří o „generativních cílech“, které jsou pojítkem mezi motivací, generativitou a vnímanou smysluplností života, generativita může být v tomto kontextu životním cílem sama o sobě (Hofer et al., 2014; Hofer, Chasiotis, 2003).

Konkrétnímu vztahu generativity a jejích jednotlivých složek, kterými je prokreativita, produktivita a kreativita, s životními cíli a jejich různými dimenzemi (např. kategorií seberozvíjejících a sebepřesahujících, či intrinsických a extrinsických cílů) je v empirickém výzkumu věnována pozornost spíše okrajově, často v souvislosti s dalšími tématy (např. well-being).

Tematický překryv je patrný u některých konkrétních projevů generativity, jako je smysl pro vztahy a společnost, v níž člověk působí (McAdams, Aubin, 1992), které korespondují se sebepřesahujícími a intrinsickými cíli, obdobně je tomu také u spirituality (Cox et al., 2010; McAdams, 2013), která spadá mezi sebepřesahující cíle. Naopak konformita či vlastní image, které se řadí mezi cíle extrinsické, odpovídají spíše charakteristikám zahlcení vlastní osobností a stagnaci (Erikson, 2002).

Obdobně, jako je oboustranný a reciproční vztah mezi cíli a životním stylem člověka (Kasser, Ryan, 2001), lze totéž říci i o vztahu cílů a generativity. Vyšší míra generativity ovlivňuje to, jaké cíle si volíme a co ve svém životě považujeme za prioritní, povaha našich zvolených životních cílů se však zároveň také podílí na tom, jaké úrovně generativity budeme dosahovat (například ve vztahu k právě zmíněným odlišnostem mezi následováním extrinsických či intrinsických životních cílů).

5 Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsme se věnovali představení ústředních témat této práce – životních cílů, celoživotního vývoje a generativity v jejich širším kontextu. Koncept životních cílů jsme zasadili do teoretického rámce v souvislosti s motivací a hodnotami, a představili jsme různé možnosti nazírání na klasifikaci životních cílů, vybrané základní teorie životních cílů a metody výzkumu v této oblasti.

Pro empirickou část práce bude dále významné zejména odlišení intrinsických a extrinsických cílů a sebezpřesahujících a seberozvíjejících cílů, které v rámci své cirkulární teorie představili Kasser a Ryan (2001), a které je dále využito také v dotazníku *Aspiration Index* (Kasser, 2017). Tento cirkulární model nabízí přehledné uspořádání preferencí cílů ze dvou základních hledisek. Odlišení na intrinsické a extrinsické cíle ukazuje, dává-li člověk přednost uspokojování vnitřních potřeb, nebo se ve větší míře zaměřuje na vnější potřeby (často zjednodušeně označované rovněž jako materialistické). Odlišení seberozvíjejících a sebezpřesahujících cílů pak tuto teorii rozšiřuje o rozměr zaměření životních cílů na úspěch, výkon a individuální prosazení v případě cílů seberozvíjejících, a zaměření cílů na potřebu člověka být součástí skupiny a společenství a budovat vztahy v případě cílů sebezpřesahujících (Kasser, Ryan, 2001; Schmuck, Sheldon, 2001).

Pro doplnění a poskytnutí širšího kontextuálního rámce byla pozornost věnována také osobní pohodě, štěstí a smysluplnosti, jako tématům z oblasti pozitivní psychologie, kterým je ve vztahu k životním cílům věnována rozsáhlá výzkumná pozornost.

Dalším okruhem našeho zájmu byla oblast celoživotního vývoje, kde jsme si blíže představili teorii psychosociálního vývoje osobnosti E. H. Eriksona (2002), jež představuje první ucelenou vývojovou teorii zaměřující se na vývoj od narození do stáří, a další teorie, které na tuto tradici celoživotního pojetí vývoje navázaly (Baltes, Reese, Lipsitt, 1980; Elder, 1998; Havighurst, 1972). Vedle teorií celoživotního vývoje jsme pak věnovali pozornost také významným životním mezníkům a jejich souvislosti s životními cíli a jejich proměnami. Pro empirickou část práce bude dále důležitý zejména vztah životních cílů s rodičovstvím.

Samostatná kapitola byla věnována konceptu generativity, který vychází z Eriksonovy vývojové teorie, kde konflikt generativity a stagnace představuje základní úkol období

středního věku (Erikson, 2002). Z Eriksonova pojetí vyšla řada autorů, kteří koncept generativity důkladně rozpracovali a rozšířili jej do delšího časového období, s počátkem již v období mladé dospělosti. Generativita je v těchto novějších teoriích široce vymezována v souvislosti s mentální, rodinnou a pracovní produktivitou, jejími důležitými prvky jsou rodičovství, pracovní život a kariéra, občanská angažovanost apod. (McAdams, 2013, Millová, Lacko, Pástorová, Pecková, 2016; Son, Wilson, 2011). V rámci naší práce jsme se širěji zaměřili zejména na prvek rodičovství. Z představených metod zkoumání dosažené úrovně generativity je pro empirickou část práce stěžejní dotazník *Loyola Generativity Scale* autorů McAdamse a Aubina (1992), v českém překladu Blatného, Millové a Poláčkové (n.d.), představující nejčastěji užívanou metodu v dané oblasti.

6 Cíle a metodika empirické části práce

6.1 Výzkumný cíl a formulace hypotéz

V empirické části práce budeme vycházet z poznatků z oblasti životních cílů a jejich širšího kontextu, vývojových aspektů a generativity, které byly představeny v teoretické části práce. Z výše představených koncepcí životních cílů se budeme opírat o cirkulární uspořádání cílů Kassera a Ryana (2001), kteří ve svém modelu odlišují cíle intrinsické a extrinsické a cíle sebezvyšující a seberozvíjející, a o koncept generativity v pojetí McAdamse a Aubina (1992).

Hlavním cílem empirické části práce je ověřit vztah mezi životními cíli člověka, jeho věkem a generativitou, respektive ověřit, zda preference životních cílů souvisí ve větší míře s věkem jedince, nebo jeho dosaženou úrovní generativity, konkrétně se zaměříme na zkoumání tohoto vztahu v období mladé dospělosti a střední dospělosti, kdy se generativita rozvíjí. Další dílčí cíl práce představuje zjištění souvislosti preference životních cílů s rodičovstvím, jakožto jedním s významných prvků a stavebních kamenů generativity.

Pro ověření těchto vztahů jsme formulovali následující hypotézy:

- *H₁: Korelace preference dimenze sebezvyšujících a seberozvíjejících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*
  - *H_{1A}: Korelace preference sebezvyšujících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*
  - *H_{1B}: Korelace preference seberozvíjejících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*
- *H₂: Korelace preference dimenze intrinsických a extrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*
  - *H_{2A}: Korelace preference intrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*
  - *H_{2B}: Korelace preference extrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*

- *H₃: Rodičovství je signifikantním prediktorem preference životních cílů u osob v období mladé a střední dospělosti.*
  - *H_{3A}: Rodičovství je signifikantním prediktorem preference sebepřesahujících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti.*
  - *H_{3B}: Rodičovství je signifikantním prediktorem preference intrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti.*

Hypotézy H₁ a H₂ si kladou za cíl ověření předpokladu, zda úroveň generativity je významnějším prediktorem preference životních cílů mladých dospělých než jejich věk. Ačkoli generativita je ve svém tradičním vnímání spojována zejména s obdobím střední dospělosti, novější teorie upozorňují, že některé složky generativity mohou dosahovat svého vrcholu již v období mladé dospělosti (Millová, Blatný, 2016a).

V našem výzkumu předpokládáme, že právě dosažená úroveň generativity je v období mladé a střední dospělosti významnějším ukazatelem preference životních cílů než věk – vycházíme zde z předpokladu, že dosažená úroveň generativity není přímo úměrná věku jedince a k jejímu rozvoji dochází postupně napříč obdobím mladé a střední dospělosti, a tento vývoj je u každého jedince individuální. Zároveň bereme v úvahu znaky, jimiž je generativita charakterizována, a které jsou v mnoha ohledech blízké konstruktům představených dimenzí životních cílů, a proto předpokládáme, že dosažená úroveň generativity bude s některými dimenzemi životních cílů korelovat více než věk.

Hypotéza H₃ pak vychází z myšlenky vlivu rodičovství na preferenci životních cílů. Rodičovství je významným životním předělem a významným krokem ke generativitě, lze tedy rovněž předpokládat, že preference životních cílů u rodičů a bezdětných bude odlišná.

6.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří osoby v období mladé a střední dospělosti, v případě našeho výzkumu se jedná o osoby s věkovým rozpětím od 20 do 47 let. Minimální velikost výzkumného souboru pro získání statisticky významného výsledku byla předem ověřena skrze internetovou stránku

AI-Therapy Statistics (AICBT, 2017), při zadání testových parametrů a zvolené hladiny významnosti $\alpha = 0,01$.

Výsledná velikost výzkumného souboru je 449 osob, z původních 457 respondentů, kteří vyplnili dotazník. Odpovědi 8 respondentů musely být z výzkumného souboru kvůli nekompletním datům (v 6 případech) či obtížně čitelným datům (v 2 případech administrovaných metodou tužka-papír) vyřazeny.

Věkový průměr výzkumného souboru je 32,1 let. Níže je přehledně shrnuta distribuce výzkumné skupiny z hlediska pohlaví, vzdělání, místa bydliště a rodinného stavu (viz Tab. 1 až Tab. 4).

Tab. 1 Výzkumný soubor z hlediska pohlaví

Pohlaví	Počet respondentů	Procentuální podíl
Žena	248	55.2 %
Muž	201	44.8 %

Tab. 2 Výzkumný soubor z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Počet respondentů	Procentuální podíl
ZŠ	0	0 %
SŠ bez maturity	41	9 %
SŠ s maturitou	152	34 %
VOŠ	17	4 %
VŠ (bakalářský stupeň)	86	19 %
VŠ (magisterský stupeň)	147	33 %
VŠ (doktorský stupeň a vyšší)	6	1 %

Tab. 3 Výzkumný soubor z hlediska velikosti bydliště

Velikost bydliště	Počet respondentů	Procentuální podíl
Do 5.000 obyvatel	12	3 %
Zhruba 5.001 – 20.000 obyvatel	60	13 %
Zhruba 20.001 – 100.000 obyvatel	110	24 %
Zhruba 100.001 – 1.000.000 obyvatel	101	22 %
Nad 1.000.000 obyvatel	166	37 %

Tab. 4 Výzkumný soubor z hlediska rodinného stavu

Rodinný stav	Počet respondentů	Procentuální podíl
Jsem bezdětný/á	180	40 %
Očekávám své první dítě	30	7 %
Mám jedno dítě	159	35 %
Mám více dětí	80	18 %

Výběr respondentů byl příležitostný (Ferjenčík, 2010), s vědomím limitů tohoto způsobu výběru jsme se pro zajištění pokud možno co nejvíce heterogenního výzkumného souboru rozhodli oslovit respondenty prostřednictvím několika různých kanálů – prostřednictvím sociálních sítí, e-mailu, online diskusních fór určených pro rodiče a rovněž výzvou sdílenou v ordinacích oslovených lékařů (praktičtí lékaři, pediatři, gynekologové) ve vybraných městech různé velikosti. Tyto způsoby oslovení jsme zvolili s ohledem na očekávaný častý výskyt sledované věkové skupiny respondentů na daných místech. Pro zřejnění výzvy k vyplnění dotazníku na sociálních sítích jsme se rozhodli s ohledem na množství času, který zejména mladší dospělí v tomto prostoru tráví. S rostoucím věkem a se stavem rodičovství jsme pak předpokládali častější působení sledované výzkumné skupiny na diskusních fórech zaměřených na rodičovská témata. Vzhledem k tomu, že častěji se na těchto diskusních fórech objevují ženy, žádali jsme je pro udržení pokud možno rovnoměrného zastoupení mužů a žen ve výzkumném

souboru o rozšíření dotazníku i k jejich partnerům. Vyvěšení výzvy v čekárnách lékařských ordinací, ve spolupráci s lékaři a sestrami, kteří pacienty na probíhající výzkum upozornili, pak bylo motivováno zejména snahou o oslovení respondentů, kteří nejsou natolik aktivní online, a rovněž pro zajištění získání respondentů z odlišných regionů a s odlišnou velikostí bydliště.

6.3 Výzkumné metody

Pro ověření stanovených hypotéz byl zvolen kvantitativní výzkumný design, respondenti byli osloveni k vyplnění dotazníkové baterie tvořené úvodními demografickými údaji (věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, velikost místa bydliště a rodinný stav) a dvěma standardizovanými dotazníky – *Loyola Generativity Scale* (McAdams, Aubin, 1992; český překlad Blatný, Millová, Poláčková, n.d.) a *Aspiration Index* (Kasser, 2017).

Zatímco dotazník *Loyola Generativity Scale* byl již přeložen do českého prostředí autorským kolektivem Blatný, Millová a Poláčková (n.d.), česká verze dotazníku *Aspiration Index* doposud k dispozici není, ačkoli dotazník byl již přeložen do několika světových jazyků a byla ověřena jeho mezikulturní validita (Grouzet et al., 2005).

Bylo tudíž nutné přikročit k překladu metody z anglického originálu. Pro tyto účely byla využita metoda zpětného překladu – dotazník byl nejprve přeložen z angličtiny do češtiny autorkou této práce, a následně byl vytvořen zpětný překlad bilingvním mluvčím, který poté pomohl s porovnáním zpětného překladu s původní verzí, a s následnými drobnými úpravami znění v českém jazyce, aby co nejlépe odpovídala původnímu významu, a rovněž byla v českém jazyce v pořádku stylisticky a byla dobře srozumitelná pro respondenty výzkumu.

Kompletní dotazníková baterie, včetně instrukcí pro respondenty, je v plném znění k nahlédnutí v Příloze A této práce.

6.3.1 Loyola Generativity Scale

Pro měření generativity byla zvolena nejpoužívanější metoda v dané oblasti, *Loyola Generativity Scale (LGS)* autorů McAdamse a Aubina (1992). Jedná se o jednodimenzionální metodu měření generativity, primárně zaměřenou na generativní zájem jedince.

Inventář má celkem 20 položek, které zachycují určité postoje, názory a chování. Ty jsou hodnoceny na čtyřstupňové škále podle toho, jak často pro respondenta dané tvrzení platí (1 = nikdy, 2 = ojedinele/málokdy, 3 = poměrně často, 4 = velmi často/skoro pořád). Příklady položek jsou zachyceny v Tab. 5. Při vyhodnocení dotazníku dochází k reverzi položek 2, 5, 9, 13, 14 a 15, následně je aplikován prostý součet.

Tab. 5 Příklady položek v dotazníku *Loyola Generativity Scale*

Příklad položky
Nemám pocit, že by mě ostatní potřebovali.
Snažím se být kreativní ve většině věcí, které dělám.
Mám důležité dovednosti, které se snažím předat druhým.
Lidé říkají, že jsem velmi činnorodý člověk.
Mám odpovědnost vůči okolí, ve kterém žiji.
Mám pocit, že můj přínos bude přetrvávat i po mé smrti.

Český překlad této metody vytvořili autoři Blatný, Millová a Poláčková (n.d.). Pilotní výsledky studie generativity u mladých dospělých v ČR využívající tento překlad metody LGS byly publikovány autorským kolektivem Millová, Lacko, Pástorová, Pecková (2016).

6.3.2 Aspiration Index

Dotazník *Aspiration Index (AI)* představuje flexibilní nástroj umožňující posuzovat životní cíle respondentů z různých úhlů pohledu relevantních pro dané výzkumné účely (Kasser, 2017). Nejčastějším hodnoceným hlediskem, které bylo využito i v rámci našeho výzkumu, je

hodnocení důležitosti dosažení jednotlivých cílů. Respondent hodnotí, do jaké míry je pro něj každé prezentované tvrzení důležité. Každé tvrzení představuje cíl, kterého respondent může ve své budoucnosti dosáhnout. Respondent důležitost hodnocení určuje na devítistupňové škále. Příklady položek dotazníku jsou prezentovány v Tab.6 spolu s typy cílů, ke kterým náleží.

Tab. 6 Typy cílů a příklady položek v dotazníku *Aspiration Index*

Typ cíle	Příklad položky
Vztahy	Budu mít oddaný intimní vztah.
Smysl pro komunitu	Budu pomáhat lidem, kteří to potřebují, aniž bych za to něco žádal/a.
Konformita	Budu žít v souladu s očekáváními společnosti, do níž patřím.
Finanční úspěch	Budu úspěšný/á po finanční stránce.
Hédonismus	Budu zažívat mnoho potěšení smyslů.
Image	Můj vzhled bude pro ostatní přitažlivý.
Fyzické zdraví	Budu fyzicky zdravý/á.
Popularita	Mnoho lidí mě bude obdivovat.
Bezpečí	Moje osobní bezpečnost bude ohrožována jen málo.
Sebepřijetí	Budu rozumět tomu, proč dělám věci, které dělám.
Spiritualita	Najdu si náboženskou či spirituální víru, která mi pomůže najít ve světě smysl.

Jednotlivé typy cílů jsou dále přiřazeny do dvou různých dimenzí, z nichž jednu tvoří cíle seberozvíjející a sebepřesahující, druhou dimenzí jsou cíle intrinsické a extrinsické:

- seberozvíjející cíle – hédonismus, finanční úspěch, fyzické zdraví a bezpečí;
- sebepřesahující cíle – konformita, smysl pro komunitu a spiritualita;
- intrinsické cíle – sebepřijetí, vztahy, smysl pro komunitu, fyzické zdraví a bezpečí;
- extrinsické cíle – finanční úspěch, image, popularita a konformita (Grouzet et al., 2005).

Dotazník *Aspiration Index* byl přeložen do několika světových jazyků a byla výzkumně ověřena jeho mezikulturní validita (Grouzet et al., 2005), proto jsme jej i přes absenci českého překladu zvolili jako nejvhodnější metodu pro zjištění životních cílů respondentů, s využitím metody zpětného překladu ve spolupráci s bilingvním mluvčím.

6.4 Sběr a zpracování dat

Před zahájením výzkumného šetření byl zrealizován pilotní projekt, v jeho rámci byli oslovení respondenti požádáni o poskytnutí zpětné vazby ke srozumitelnosti dotazníkové baterie a jednotlivých instrukcí, a na základě jejich podnětů došlo k drobným úpravám sloužícím ke zjednodušení a větší srozumitelnosti předávaných instrukcí, navržené drobné jazykové úpravy u některých položek dotazníku *Aspiration Index* byly diskutovány s bilingvním mluvčím a následně zpracovány do výsledné podoby dotazníkové baterie.

Samotné výzkumné šetření probíhalo v období prosince 2017 až března 2018, a to kombinací využití elektronické verze dotazníku za využití služby *Formuláře Google* a metody tužka – papír. Výběr respondentů byl příležitostný (Ferjenčík, 2010), respondenti byli oslovováni několika různými způsoby – na sociálních sítích, na speciálním diskusním fóru pro rodiče, prostřednictvím e-mailové komunikace a výzvou sdílenou na nástěnkách v čekárnách ordinací oslovených lékařů ve třech městech (ve městě spadajícím do kategorie zhruba 5.001 – 20.000 obyvatel, ve městě spadajícím do kategorie zhruba 20.001 – 100.000 obyvatel, a ve městě spadajícím do kategorie nad 1.000.000 obyvatel).

Data byla zpracována prostřednictvím programů MS Excel 2016 a JASP 0.8.6.0. Nejprve bylo provedeno základní zpracování dat a deskriptivní statistika výzkumného souboru a jeho demografických údajů. Dále byla provedena deskriptivní analýza použitých metod *LGS* a *AI* a bylo ověřeno normální rozdělení u využitých metod pomocí histogramů a Shapiro-Wilkova testu. K ověření výzkumných hypotéz byla následně využita korelační a regresní analýza.

7 Výsledky

V prvním kroku byly výsledky použitých dotazníkových metod *Loyola Generativity Scale* a *Aspiration Index* podrobeny deskriptivní analýze, jejíž výsledky jsou znázorněny v tabulkách Tab. 7 a Tab. 8.

Tab. 7 Deskriptivní analýza výsledků dotazníku LGS

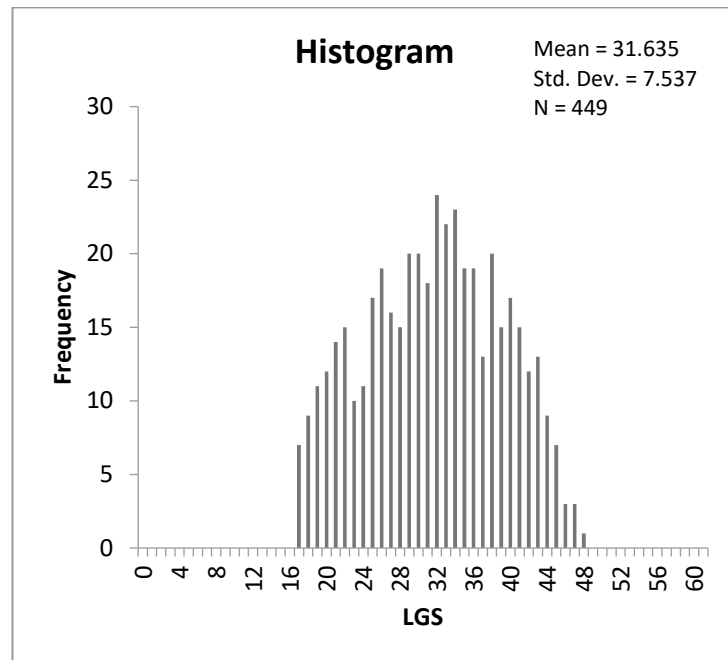
	LGS
Průměr	31.635
Medián	32.000
Směrodatná odchylka	7.537
Rozptyl	56.813
Minimum	17
Maximum	48

Tab. 8 Deskriptivní analýza výsledků dotazníku AI

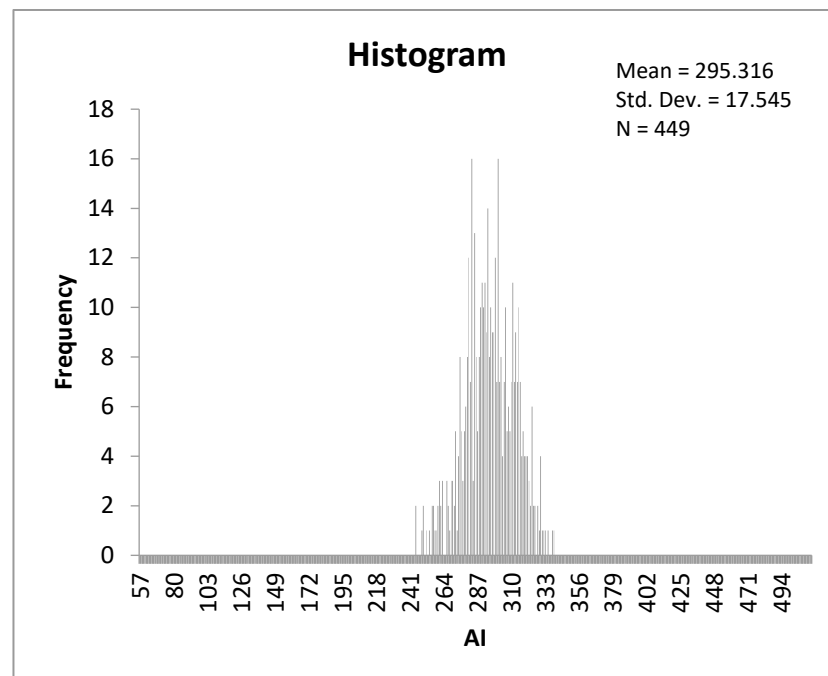
	AI	Sebepřesahující	Seberozvíjející	Intrinsické	Extrinsické
Průměr	295.316	61.488	83.878	124.592	82.058
Medián	295.000	62.000	84.000	128.000	83.000
Směrodatná odchylka	17.545	8.326	10.452	14.183	16.594
Rozptyl	307.819	69.326	109.246	201.144	275.363
Minimum	245.000	38.000	57.000	83.000	38.000
Maximum	339.000	80.000	109.000	150.000	110.000

Pro obě metody byly rovněž zpracovány histogramy (viz Obr. 2 a Obr. 3) a Shapiro-Wilkův test (viz Tab. 9) pro ověření normálního rozdělení jejich výsledků. Vzhledem k výsledkům

Shapiro-Wilkova testu a vypracovaným histogramům jsme se rozhodli pracovat s daty dále takovým způsobem, jako by měla normální rozdělení.

Obr. 2 Histogram výsledků dotazníku *Loyola Generativity Scale*

Obr. 3 Histogram výsledků dotazníku *Aspiration Index*

Tab. 9 Test Shapiro-Wilk pro ověření normálního rozdělení

	Statistika	df	p
LGS	0.978	448	< 0.001
AI	0.994	448	< 0.001

Hypotéza H₁

H₁: Korelace preference dimenze sebezpřesahujících a seberozvíjejících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.

Hypotézy H_{1A} a H_{1B} jsme se rozhodli testovat pomocí korelační analýzy s využitím Pearsonova koeficientu (Field, 2009; Hendl, 2004). Tato metoda se nám s ohledem na sledování lineární závislosti dvou veličin s dvourozměrným normálním rozdělením zdála nejpřínosnější, pro obohacení jsme se pak rozhodli doplnit ji o regresní analýzu, jejíž výsledky jsou k dispozici v Příloze B této práce.

H_{1A}: Korelace preference dimenze sebezpřesahujících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.

Výsledky korelační analýzy ukázaly, že hodnota Pearsonova koeficientu při hladině významnosti $\alpha = 0,01$ ($p < 0,001$) ukazuje jak při korelaci sebezpřesahujících cílů s generativitou měřenou pomocí dotazníku LGS ($r = 0.466$) tak při jejich korelaci s věkem respondentů ($r = 0.541$) střední sílu asociace, dle kategorizace pásem síly asociace podle velikosti korelačního koeficientu r , kterou uvádí Hendl (2004). Rozdíl mezi oběma hodnotami korelace je marginální, a zároveň platí, že hodnota korelačního koeficientu mezi sebezpřesahujícími cíli a generativitou nedosahuje vyšší hodnoty než hodnota korelace mezi sebezpřesahujícími cíli a věkem, není tedy možné zamítnout H_0 – neplatí, že by souvislost preference sebezpřesahujících cílů s mírou generativity respondentů byla vyšší než její souvislost s věkem respondentů.

Pro větší ilustrativnost vztahu mezi proměnnými byla dále zpracována regresní analýza vztahu mezi sebezpřesahujícími cíli jako závislou proměnnou a věkem a generativitou jako prediktory, která podpořila výsledky, kterých bylo dosaženo korelační analýzou– viz Obr. I a Obr. II v Příloze B.

V Tab. 10 jsou pak k nahlédnutí hodnoty korelačního koeficientu pro jednotlivé dílčí cíle sytící dimenzi sebezpřesahujících cílů, z nichž nejvýraznějšího výsledku korelace s věkem bylo dosaženo u spirituality ($r = 0.761$, $p < 0.001$), u korelace s generativitou pak byl signifikantně nejvýznamnější výsledek u smyslu pro komunitu ($r = 0.620$, $p < 0.001$).

Tab. 10 Výsledky Pearsonovy korelační analýzy pro dílčí cíle AI – korelace s věkem a generativitou

Legenda: Dimenze: SP = sebezpřesahující cíle; SR = sebezroviující cíle; IN = intrinsické cíle; EX = extrinsické cíle

Dílčí cíl	Sytí dimenze*	Věk		Generativita	
		r	p	r	p
Vztahy	IN	0.295	< 0.001	0.643	< 0.001
Smysl pro komunitu	SP, IN	0.230	< 0.001	0.620	< 0.001
Konformita	SP, EX	-0.190	< 0.001	-0.190	< 0.001
Finanční úspěch	SR, EX	-0.316	< 0.001	-0.783	< 0.001
Hédonismus	SR	-0.322	< 0.001	-0.628	< 0.001
Image	EX	-0.343	< 0.001	-0.634	< 0.001
Fyzické zdraví	SR, IN	-0.015	0.751	-0.071	0.135
Popularita	EX	-0.206	< 0.001	-0.577	< 0.001
Bezpečí	SR, IN	-0.015	0.755	-0.147	0.002
Sebepřijetí	IN	0.301	< 0.001	0.680	< 0.001
Spiritualita	SP	0.761	< 0.001	0.589	< 0.001

- *H_{1B}: Korelace preference seberozvíjejících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*

Výsledky korelační analýzy ukázaly, že hodnota Pearsonova koeficientu při hladině významnosti $\alpha = 0,01$ ($p < 0,001$) je negativní jak při korelaci s věkem, tak při korelaci s generativitou. Ve vztahu k věku bylo dosaženo korelačního koeficientu $r = -0.314$, ve vztahu k generativitě je negativní korelace výraznější ($r = -0.757$), v obou případech při hladině významnosti $\alpha = 0,01$ ($p < 0,001$). Platí tedy, že korelace preference seberozvíjejících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je výraznější než její korelace s věkem, jedná se však o negativní korelaci, tj. vyšší míra dosažené generativity koreluje s nižší preferencí seberozvíjejících cílů.

Obdobně jako u hypotézy H_{1A} byla dále pro doplnění zpracována regresní analýza vztahu mezi seberozvíjejícími cíli jako závislou proměnnou a věkem a generativitou jako prediktory, která podpořila výsledky získané v rámci korelační analýzy – viz Obr. III a Obr. IV v Příloze B.

V Tab. 10 (výše) jsou k nahlédnutí hodnoty korelačního koeficientu pro jednotlivé dílčí cíle sytící tuto dimenzi. Jak v případě korelace s věkem tak s generativitou dosahovaly dílčí cíle sytící dimenzi seberozvíjejících cílů negativních hodnot při hodnotě $p < 0.001$, v případě cílů fyzické zdraví a bezpečí pak hodnota r dosahovala velmi slabé negativní hodnoty ukazující na takřka neexistující korelaci, v případě těchto dvou položek však nebylo dosaženo požadované hladiny významnosti (hodnota $p > 0.001$). Nejvýraznější negativní vztah lze sledovat mezi generativitou a finančním úspěchem ($r = -0.783$, $p < 0.001$) a generativitou a hédonismem ($r = -0.628$, $p < 0.001$).

Hypotéza H₂

H₂: Korelace preference dimenze intrinsických a extrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.

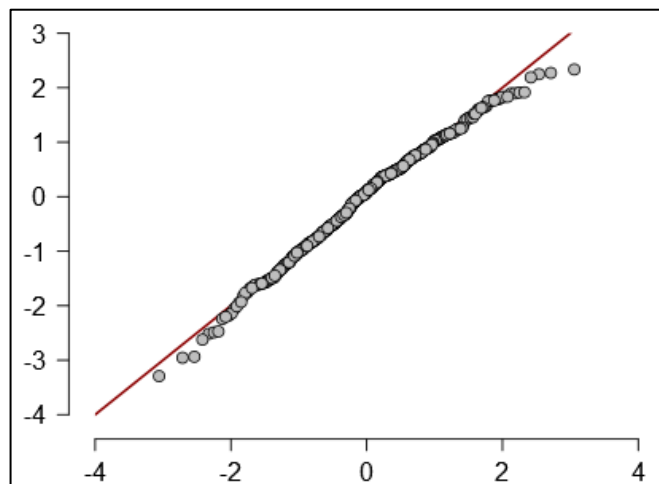
Hypotézu H_{2A} a H_{2B} jsme se opět rozhodli testovat pomocí korelační analýzy s využitím Pearsonova korelačního koeficientu (Field, 2009; Hendl, 2004). Tato metoda se nám s ohledem na sledování lineární závislosti dvou veličin s dvourozměrným normálním rozdělením zdála

nejpřínosnější, pro obohacení jsme se pak rozhodli doplnit ji o regresní analýzu, jejíž výsledky jsou k dispozici v Příloze B této práce.

- H_{2A} : *Korelace preference intrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*

Výsledky korelační analýzy ukázaly, že hodnota Pearsonova koeficientu při hladině významnosti $\alpha = 0,01$ ($p < 0,001$) ukazuje při korelaci intrinsických cílů s generativitou měřenou pomocí dotazníku LGS velkou sílu asociace ($r = 0.740$), zatímco při korelaci intrinsických cílů s věkem je síla asociace významně nižší ($r = 0.337$), tedy dle Hendlovy (2004) kategorizace na pomezí malé a střední síly asociace. Tyto výsledky nám dovolují zamítnutí H_0 a potvrzení hypotézy H_{2A} , platí tedy, že souvislost preference intrinsických cílů s vykazovanou mírou generativity je vyšší než její souvislost s věkem respondentů.

Pro větší ilustrativnost vztahu mezi proměnnými byla dále zpracována regresní analýza vztahu mezi intrinsickými cíli jako závislou proměnnou a věkem a generativitou jako prediktory – viz Obr. V a Obr. VI v Příloze B této práce. Výsledky korelační analýzy jsou zde opět jako v předcházejícím případě podpořeny rovněž výsledky lineární regrese. Grafické znázornění výsledků regresní analýzy vztahu mezi intrinsickými proměnnými a generativitou nabízí rovněž Obr. 4.

Obr. 4 Grafické znázornění regresní analýzy mezi intrinsickými proměnnými (závislá proměnná) a generativitou (nezávislá proměnná)

V Tab. 10 (výše) jsou k nahlédnutí hodnoty korelačního koeficientu pro jednotlivé dílčí cíle sytící dimenzi intrinsických cílů. Výraznou korelaci s generativitou vykazují z cílů sytících dimenzi intrinsických cílů zejména sebepřijetí ($r = 0.680$, $p < 0.001$) a vztahy ($r = 0.628$, $p < 0.001$), korelace s věkem nedosahuje u žádného dílčího cíle sytícího tuto dimenzi hodnoty střední nebo silné korelace.

- *H_{2B}: Korelace preference extrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je vyšší než její korelace s věkem.*

Výsledky korelační analýzy ukázaly, že hodnota Pearsonova koeficientu při hladině významnosti $\alpha = 0,01$ ($p < 0,001$) je negativní jak při korelaci s věkem ($r = -0.373$), tak při korelaci s generativitou ($r = -0.808$), v obou případech při hladině významnosti $\alpha = 0,01$ ($p < 0,001$). Platí tedy, že korelace preference extrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti s generativitou je výraznější než její korelace s věkem, jedná se však o negativní korelaci, tj. vyšší míra dosažené generativity koreluje s nižší preferencí extrinsických cílů.

I zde byla pro doplnění opět zpracována regresní analýza vztahu mezi extrinsickými cíli jako závislou proměnnou a věkem a generativitou jako prediktory, zpracovaná regresní analýza podpořila výsledky získané v rámci korelační analýzy– viz Obr. VII a Obr. VIII zveřejněné v Příloze B.

V Tab. 10 (výše) jsou k nahlédnutí hodnoty korelačního koeficientu pro jednotlivé dílčí cíle sytící tuto dimenzi. Nejvýraznější negativní korelaci lze sledovat mezi generativitou a finančním úspěchem ($r = -0.783$, $p < 0.001$) a generativitou a image ($r = -0.634$, $p < 0.001$).

Hypotéza H₃

H₃: Rodičovství je signifikantním prediktorem preference životních cílů u osob v období mladé a střední dospělosti.

- *H_{3A}: Rodičovství je signifikantním prediktorem preference sebepřesahujících cílů u osob v období mladé a střední dospělosti.*
- *H_{3B}: Rodičovství je signifikantním prediktorem preference intrinsických cílů u osob v období mladé a střední dospělosti.*

Hypotézu H₃ a její podhypotézy H_{3A} a H_{3B} jsme se rozhodli testovat pomocí mnohonásobné lineární regrese (s využitím metody *stepwise*), kde rozdíly mezi preferencemi jednotlivých cílů budeme predikovat pomocí prediktoru rodičovství a dále prediktorů generativity měřené dotazníkem *LGS* a věku.

Mnohonásobnou lineární regresní analýzu jsme si zvolili, abychom mohli sledovat několik nezávisle proměnných současně, a ověřili tak, která proměnná je nejsilnějším prediktorem volby sebepřesahujících/seberozvíjejících a intrinsických/extrinsických cílů. Tato metoda se nám zdála vhodnější než prosté ověření korelace preference životních cílů s rodičovstvím vzhledem k možnosti kontroly dalších faktorů, kterými jsou věk a generativita.

Pro vkládání proměnných do modelu mnohonásobné lineární regrese jsme zvolili metodu postupného vkládání proměnných *stepwise* (v její dopředné variantě *forward*). Tato metoda využívá k určení pořadí proměnných vstupujících do analýzy algoritmus zvoleného statistického programu. Tato metoda byla zvolena za účelem nalezení nejlepšího dostupného modelu regrese, který bude zahrnovat pouze statisticky signifikantní prediktory (Field, 2009; Mareš, Rabušic, Soukup, 2015).

Výsledky vztahující se k testování hypotézy H_{3A} je jsou uvedeny na Obr. 5. Výsledky ukazují, že rodičovství není signifikantním prediktorem preference sebepřesahujících cílů u testované skupiny osob – jako nejsilnější prediktor se zde ukazuje věk respondentů a dále dosažená úroveň generativity, nemůžeme tedy potvrdit platnost H_{3A} – rodičovství není statisticky signifikantním prediktorem preference sebepřesahujících cílů.

Model Summary				
Model	R	R ²	Adjusted R ²	RMSE
1	0.541	0.292	0.291	7.013
2	0.601	0.361	0.358	6.671

ANOVA						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
1	Regression	9075.055	1	9075.055	184.530	< .001
	Residual	21983.128	447	49.179		
	Total	31058.183	448			
2	Regression	11209.554	2	5604.777	125.940	< .001
	Residual	19848.629	446	44.504		
	Total	31058.183	448			

Coefficients						
Model		Unstandardized	Standard Error	Standardized	t	p
1	(Intercept)	32.407	2.166		14.961	< .001
	Vek	0.907	0.067	0.541	13.584	< .001
2	(Intercept)	28.871	2.123		13.599	< .001
	Vek	0.702	0.070	0.418	10.020	< .001
	LGS	0.319	0.046	0.289	6.925	< .001

Legenda: Shrnutí modelu (koeficient korelace R, k. determinace R², střední kvadratická odchylka RMSE); Model ANOVA (F test pro regresi, p hodnota), Regresní koeficienty (nestandardizovaný a standardizovaný koeficient beta, t test, p hodnota)

Obr. 5 Výsledky mnohonásobné lineární regrese pro skupinu sebezpřesahujících cílů

Výsledky vztahující se k testování hypotézy H_{3B} je jsou uvedeny na Obr. 6. Oproti výsledkům týkajícím se preference sebezpřesahujících cílů, u cílů intrinsických se ukazuje, že rodičovství představuje signifikantní prediktor preference této skupiny cílů (při samostatném testování prediktoru rodičovství je síla asociace střední ($r = 0.611$, $p < 0,001$)).

I v tomto případě však platí, že se však nejedná o prediktor nejsilnější, signifikantně nejvýznamnějším prediktorem preference intrinsických cílů je dle výsledků mnohonásobné regresní analýzy dosažená úroveň generativity. Věk v případě preference intrinsických cílů nepředstavuje signifikantní prediktor.

Model Summary				
Model	R	R ²	Adjusted R ²	RMSE
1	0.740	0.547	0.546	9.553
2	0.748	0.559	0.557	9.438

ANOVA						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
1	Regression	49319.946	1	49319.946	540.443	< .001
	Residual	40792.468	447	91.258		
	Total	90112.414	448			
2	Regression	50385.552	2	25192.776	282.831	< .001
	Residual	39726.862	446	89.074		
	Total	90112.414	448			

Coefficients						
Model		Unstandardized	Standard Error	Standardized	t	p
1	(Intercept)	80.556	1.947		41.371	< .001
	LGS	1.392	0.060	0.740	23.247	< .001
2	(Intercept)	84.636	2.257		37.505	< .001
	LGS	1.177	0.086	0.625	13.697	< .001
	Rodic AxN	4.565	1.320	0.158	3.459	< .001

Legenda: Shrnutí modelu (koeficient korelace R, k. determinace R², střední kvadratická odchylka RMSE); Model ANOVA (F test pro regresi, p hodnota), Regresní koeficienty (nestandardizovaný a standardizovaný koeficient beta, t test, p hodnota)

Obr. 6 Výsledky mnohonásobné lineární regrese pro skupinu intrinsických cílů

7. 1 Shrnutí výsledků

Hypotézy H₁ a H₂ si kladly za cíl ověření předpokladu, zda souvislost úrovně generativity s preferencí jednotlivých dimenzí životních cílů u skupiny mladých dospělých je vyšší než její souvislost s věkem.

Hypotézu H_{1A}, která předpokládala, že korelace preference sebezpřesahujících cílů s generativitou je vyšší než její korelace s věkem, na základě výsledků zamítáme, zjištěný trend ukázal, že hodnoty korelace s oběma proměnnými jsou si velmi blízké, přičemž zjištěná korelace s věkem dosahuje vyšších hodnot než korelace s generativitou. Hypotéza H_{1B} předpokládala, že korelace preference seberozvíjejících cílů s generativitou je vyšší než její

korelace s věkem. Na základě výsledků tuto hypotézu potvrzujeme, jedná se však o korelaci negativní, tedy vyšší úroveň generativity koreluje s nižší preferencí seberozvíjejících cílů.

Hypotézu H_{2A} , která předpokládala, že korelace preference intrinsických cílů u osob s generativitou je vyšší než její korelace s věkem, na základě výsledků potvrzujeme, korelace s generativitou dosáhla signifikantní hodnoty. Předpoklad hypotézy H_{2B} , že korelace preference extrinsických cílů s generativitou je vyšší než její korelace s věkem, na základě výsledků rovněž potvrzujeme, obdobně jako u seberozvíjejících cílů se však i zde jedná o korelaci negativní, vyšší úroveň generativity koreluje s nižší preferencí extrinsických cílů.

Hypotéza H_3 vycházela z myšlenky, že rovněž skutečnost, zda člověk je či není rodičem, představuje u osob v období mladé a střední dospělosti významný prediktor preference životních cílů, dílčí hypotézy H_{3A} a H_{3B} byly naformulovány ve vztahu k sebezpřesahujícím a intrinsickým cílům, u nichž byla v předchozím kroku sledována pozitivní korelace.

Hypotézu H_{3A} , která předpokládala, že rodičovství je signifikantním prediktorem preference sebezpřesahujících cílů, na základě výsledků realizované mnohonásobné regresní analýzy zamítáme, rodičovství se neukázalo být signifikantním prediktorem jejich preference. Oproti tomu hypotézu H_{3B} předpokládající, že rodičovství je signifikantním prediktorem preference intrinsických cílů, na základě získaných výsledků potvrzujeme, platí však, že rodičovství není nejsilnějším prediktorem preference intrinsických cílů, silnějším prediktorem se ukazuje být dosažená úroveň generativity.

8 Diskuse

V empirické části předložené práce jsme testovali hypotézy formulované na základě poznatků ze současné literatury vztahující se k oblastem životních cílů a generativity. V následující části práce budeme diskutovat výsledky získané v empirické části s teoretickými poznatky a doposud publikovanými výzkumy z dané oblasti, a zároveň nastíníme limity a omezení realizovaného výzkumu a navrhneme možnosti pro další výzkumy ve sledované oblasti a doporučení pro možnosti využití výsledků předložené práce v praxi.

8.1 Diskuse výsledků práce s teoretickými poznatky

Hlavním cílem empirické části práce bylo ověřit vztah mezi životními cíli člověka, jeho věkem a generativitou, a to se zaměřením na vymezenou věkovou skupinu mladých a středních dospělých. Při formulaci výzkumných hypotéz jsme se zaměřili na skutečnost, zda preference životních cílů souvisí ve větší míře s věkem nebo dosaženou úrovní generativity, doplnkově jsme se pak podívali rovněž na roli rodičovství pro preferenci životních cílů, jako jednoho z významných prvků spojovaných s generativitou. Pro ověření hypotéz jsme využili metody korelační a regresní analýzy.

Výsledky našeho výzkumu ukázaly, že preference sebepřesahujících cílů u mladých a středních dospělých nesouvisí ve větší míře s dosaženou úrovní generativity než s věkem, výzkumná hypotéza o vyšší korelaci této skupiny cílů s generativitou tudíž nebyla potvrzena. Hodnoty korelace byly u obou proměnných relativně blízké a v obou případech se jednalo o střední hodnoty korelace, o něco vyšší hodnotu však vykazovala korelace sebepřesahujících cílů s věkem. Při bližším pohledu na jednotlivé dílčí cíle, kterými je dimenze sebepřesahujících cílů sycena, je patrné, že na tomto výsledku se podílí zejména dílčí výsledky cíle spiritualita, který významně koreloval s věkem, zatímco smysl pro komunitu (jako další dílčí cíl sytící dimenzi sebepřesahujících cílů) pak více koreloval s generativitou.

Seberozvíjející cíle korelují jak s věkem tak s generativitou negativně, síla negativní korelace je vyšší právě u generativity. Z dílčích cílů je tento výsledek patrný nejvíce u cílů finanční úspěch a hédonismus, naopak fyzické zdraví a bezpečí nevykazují v naší práci téměř žádnou

korelaci s věkem či generativitou, preference těchto cílů je napříč věkem a různou úrovní generativity relativně stabilní.

Další hypotéza se zaměřila na preferenci intrinsických a extrinsických cílů ve vztahu k věku a generativitě. Korelace intrinsických cílů s generativitou dosáhla signifikantní pozitivní hodnoty, zatímco korelace extrinsických cílů vykazovala obdobně silnou korelaci negativní. Jelikož tyto hodnoty korelace byly signifikantně vyšší než korelace intrinsických a extrinsických cílů s věkem, výzkumná hypotéza byla v tomto případě potvrzena. Z dílčích cílů bylo nejvyšší pozitivní korelace s generativitou dosaženo u sebepřijetí a vztahů, negativní korelace pak s finančním úspěchem a image.

Z hlediska vztahu životních cílů a rodičovství jsme na základě výsledků testování první a druhé hypotézy definovali dílčí hypotézy ve vztahu k sebepřesahujícím a intrinsickým cílům, u nichž byla ke vztahu k generativitě a věku sledována pozitivní korelace. V rámci mnohonásobné regresní analýzy bylo ověřeno, že rodičovství je signifikantním prediktorem preference intrinsických cílů, avšak méně silným prediktorem než úroveň dosažené generativity, která je širším konceptem zahrnujícím kromě rodičovství také mnoho dalších faktorů souvisejících s chutí pečovat o druhé, předávat své zkušenosti atp. také v kontextu práce, občanské angažovanosti apod. U cílů sebepřesahujících se v rámci této práce jako nejsilnější prediktor ukázal věk, rodičovství za významný prediktor označit nemůžeme.

Souvislosti věku a preference životních cílů se ve své diplomové práci v českém prostředí na rozsáhlém výzkumném souboru věnovala rovněž Morávková (2016), výsledky jejíhož výzkumu poukázaly na rozdíly v preferenci sebepřesahujících, seberozvíjejících a extrinsických cílů u skupin mladých a starších dospělých, zatímco u cílů intrinsických nebyl sledován signifikantní rozdíl u obou skupin. Zde lze sledovat určitou analogii s výsledky námi realizovaného výzkumu, který právě u cílů intrinsických značí jejich větší provázanost s dosaženou úrovní generativity než s věkem.

Životním cílům ve vztahu k věku se věnovala rovněž řada zahraničních autorů, za všechny můžeme jmenovat například Freund a Blanchard-Fields (2014), které poukázaly na zvyšující se míru altruismu a snižující se potřebu cílů spojených s majetkem a financemi se zvyšujícím se věkem. I v rámci našeho výzkumného souboru se ukázala korelace mezi zvyšujícím se věkem a preferencí cílů spojených s finančním úspěchem jako negativní, ještě významnější

negativní korelace pak bylo dosaženo u preference finančního úspěchu a dosažené úrovně generativity. Z dalších autorů, kteří se zaměřili na životní cíle v souvislosti s věkem, jmenujme ještě například autorský kolektiv Lapierre et al. (2001), kteří se věnovali primárně životním cílům u skupiny starších dospělých a jako významné cíle ve vyšším věku identifikovali například seberealizaci nebo altruismus.

Ačkoli výsledky našeho výzkumu poukázaly na souvislost mezi preferencí životních cílů (a to zejména ve vztahu k cílům intrinsickým a k nim komplementárním cílům extrinsickým) a generativitou, nelze na jejich základě jednoznačně určit povahu tohoto vztahu, tedy zda vyšší úroveň generativity vede k vyšší preferenci intrinsických cílů, nebo naopak, zda preference a následování intrinsických cílů v životě člověka napomáhá k dosahování vyšší úrovně generativity v mladším věku. Zde se nabízí prostor pro další výzkumné projekty v dané oblasti, zároveň je však z dosavadních poznatků literatury na dané téma pravděpodobné, že vztah mezi oběma proměnnými je oboustranný a reciproční. Vyšší dosažená úroveň generativity, obdobně jako například životní styl, který si volíme, ovlivňuje to, jaké cíle se ve svém životě rozhodneme následovat, zároveň však preference cílů, za nimiž ve svém životě jdeme, má svůj podíl na rozvoji generativity (Kasser, Ryan, 2001; Sheldon, Kasser, 1998).

Zde se nabízí zamyšlení nad otázkou, do jak velké míry jsou výsledky korelace jednotlivých dimenzí cílů s generativitou dány příbuzností konstruktů některých dílčích cílů a koncepce generativity. Různí autoři označují jako součást konceptu generativity některé proměnné, které charakterizují i dílčí cíle v rámci cirkulární teorie cílů, a sice například smysl pro komunitu (McAdams, Aubin, 1992; Grouzet et al., 2005) či spiritualitu (Cox et al., 2010). V dalších teoriích autoři hovoří o tzv. „generativních cílech“, které mají v určitých dílčích prvcích blízko k charakteristikám cílů sebepřesahujících a cílů intrinsických (Hofer et al., 2014). Při interpretaci souvislosti mezi zkoumanými koncepty je tudíž vhodné vést tuto určitou míru jejich příbuznosti v patrnosti.

Navzdory výše uvedenému však výsledky této diplomové práce nepotvrzují úzkých vztah jmenovaných dílčích cílů s generativitou tak silně, jak bychom mohli očekávat – například u spirituality se v rámci našeho výzkumu ukázala větší souvislost s věkem než právě s generativitou, ačkoli někteří autoři právě spiritualitu označují jako jeden z významných prvků generativity (McAdams, 2013).

Velká pozornost byla v dosavadním výzkumu věnována cílům extrinsickým a materialistickým, které jsou v protikladu k generativitě spojovány spíše se zahlcením vlastní osobností, která je spolu se stagnací Eriksonem (2002) uváděna jako protipól generativity. Tyto cíle jsou autory dále rovněž dávány do spojitosti s nižší úrovní well-being (Dittmar, Bond, Hurst, Kasser, 2014; Kasser, Ryan, 2001; Sheldon, Schmuck, 2001).

Z dílčích cílů sytících jednotlivé kategorie cirkulární teorie cílů bychom rádi upozornili na vztah výsledků našeho výzkumu a výzkumů publikovaných v zahraničních zdrojích ještě u cílů spojených s hédonismem, a dále s fyzickým zdravím.

Hédonismus v našem výzkumu vykazoval negativní korelaci se zvyšujícím se věkem, což odpovídá zjištěním Arnetta (2000), který hodnoty spojené s užíváním si života lokalizuje do období mladší dospělosti, a se zvyšujícím se věkem preference tohoto cíle klesá.

Oproti tomu výsledky dosažené u dílčího cíle fyzické zdraví jsou v našem výzkumném souboru, (možná překvapivě) relativně stabilní a nevykazují výraznější korelaci ani s věkem, ani s úrovní generativity, zatímco například ve výzkumu Morávkové (2016), bylo možné pozorovat signifikantní zvýšení preference tohoto cíle se zvyšujícím se věkem, což je možné vysvětlit větším zájmem o vlastní zdraví ve vyšším věku, kdy často přichází zdravotní problémy a komplikace. Salmela-Aro, Aunola a Nurmi (2007) však ve své práci upozorňují, že ke zvyšování důležitosti vnímání tohoto cíle dochází již v období mladé dospělosti, což stabilitu dosažených výsledků v rámci našeho výzkumného souboru tvořeného respondenty v období mladé a střední dospělosti do jisté míry podporuje.

Někteří autoři věnující se konceptu generativity se ve svých výzkumech zaměřovali rovněž na odlišnosti v dosahované úrovni generativity v závislosti na pohlaví jedince. Výsledky v této oblasti jsou však poněkud roztráštěné, zatímco například Lawford et al. (2005) uvádí dřívější nástup generativity u žen, jiní autoři toto rozporují (Karacan, 2014; Rothrauff, Cooney, 2008). V námi realizovaném výzkumu se větší rozdíly mezi úrovní generativity u žen a mužů neprokázaly, proto jsme s touto proměnnou při interpretaci výsledků dále nepracovali.

Vztahem životních cílů a rodičovství, kterému jsme se v rámci realizovaného výzkumného projektu rovněž věnovali, se ve své práci ve velkém rozsahu věnovala autorka Salmela-Aro, která ve svých studiích se svými kolegy opakovaně prokázala, že rodičovství, jako důležitý

přechodový okamžik v životním vývoji člověka, má významný vliv na cíle, které preferujeme a na jejichž dosahování se ve svém životě zaměřujeme (Salmela-Aro, 2012; Salmela-Aro, Nurmi, Saisto, Halmesmäki, 2000; Salmela-Aro, Nurmi, Saisto, Halmesmäki, 2001).

Skutečnost, že ačkoli se rodičovství v našem výzkumu ukázalo jako silný prediktor preference intrinsických cílů, ale nebylo natolik silným prediktorem jako úroveň generativity, můžeme dát do spojitosti se zjištěními Millové a Blatného (2016b), kteří upozorňují na velkou provázanost a reciproční vztah rodičovství a generativity, kdy míra generativity má vliv na rozhodnutí stát se rodičem, a skutečnost, že se staneme rodiči, dále rozvíjí naši generativitu.

8.2 Limity a omezení realizovaného výzkumu

Další oblastí, na níž se zaměříme, jsou limity této práce, a sice omezení spojená s využitím zvolených výzkumných metod, výzkumným designem i charakteristikami výzkumného souboru, která rovněž sehrávají svou roli ve vztahu k získaným výsledkům realizovaného výzkumu.

Volba výzkumných metod (dotazníku *Loyola Generativity Scale* a *Aspiration Index*) přirozeně vyplynula v návaznosti na teoretickou část práce. Dotazník *Loyola Generativity Scale* představuje v současné době nejrozšířenější metodu pro zkoumání úrovně generativity jedince, jeho nespornou výhodou je i to, že již existuje jeho překlad do českého prostředí (Millová et al., 2016). Dotazník *Aspiration Index* byl po zralé úvaze zvolen jako nejvhodnější metoda pro ověření preference životních cílů respondentů, s ohledem na velkou šíři jeho uplatnění a přehledné rozdělení životních cílů do jednotlivých dimenzí odpovídajících nejrozšířenější klasifikaci životních cílů, která je v literatuře využívána. Nevýhodou zvolené metody představuje skutečnost, že nebyl doposud vytvořen její překlad do českého prostředí, museli jsme tudíž pro účely této práce přikročit k překladu vlastnímu. Jsme si tím pádem vědomi rizika možnosti posunu významu, které s sebou vlastní překlad zvolené metody vždy přináší. Pro minimalizaci tohoto rizika jsme při překladu využili metodu zpětného překladu za využití spolupráce s bilingvním mluvčím. Zároveň je třeba zmínit, že obě zvolené metody mají povahu sebeposuzovacích dotazníků, je tudíž nutné pamatovat rovněž na možné zkreslení dosažených výsledků sebestylizací respondentů.

Z hlediska výzkumného souboru je třeba brát v úvahu jeho velikost, složení a rovněž způsob výběru respondentů. Výzkumný soubor tvořilo celkem 449 osob, přičemž před samotným statistickým zpracováním dat jsme si za pomoci internetového portálu *AI-Therapy Statistics* (AICBT, 2017) ověřili, že pro zvolené metody testování je tato velikost výzkumného souboru dostačující. Složení výzkumného souboru z hlediska pohlaví není zcela rovnoměrně rozdělené (55.2 % žen a 45.8 % mužů), avšak domníváme se, že tato nerovnoměrnost není natolik výrazná, aby významně ovlivnila výsledky šetření. Určitý limit představuje složení výzkumného souboru z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání a velikosti bydliště, jehož charakteristiky neodpovídají statistickému rozložení v populaci (Český statistický úřad, 2018) a jsou posunuty směrem k častějšímu zastoupení osob s vysokoškolským vzděláním a místem bydliště v obci nad 1.000.000 obyvatel v rámci našeho výběrového souboru.

V souvislosti s výběrovým souborem rovněž nemůžeme opomenout omezení vztahující se k metodě výběru respondentů a distribuce dotazníků. Výběr respondentů byl příležitostný (Ferjenčík, 2010) za využití vyplnění dotazníků online (v menší míře rovněž za pomoci metody tužka-papír), což s sebou vždy přináší svá rizika, není možné tímto způsobem získat náhodný výběr respondentů a zároveň není možné kontrolovat podmínky při vyplňování testů jako při osobním zadání za účasti administrátora. To jsme se pokusili alespoň částečně kompenzovat instrukcemi uvedenými před jednotlivými dotazníky v testové baterii, instrukce jsme předem diskutovali s účastníky pilotního šetření, abychom zajistili, že budou dostatečně srozumitelné při zachování jejich stručnosti, jelikož se v rámci pilotního šetření ukázalo, že při volbě dlouhého popisu instrukcí mají respondenti tendenci instrukci přeskačovat a přikročit rovnou k vyplňování.

Pro získání pokud možno co nejvíce heterogenního výzkumného souboru jsme přikročili k oslovení respondentů několika různými způsoby – na sociálních sítích, online diskusních fórech pro rodiče, prostřednictvím e-mailové komunikace a výzvou sdílenou na nástěnkách v čekárnách ordinací oslovených lékařů ve vybraných městech různé velikosti.

Navzdory limitům zvoleného výzkumného projektu se domníváme, že realizovaná práce může být přínosem pro zkoumání dané problematiky a může nabídnout určitou novost v úhlu pohledu, z něž je na danou problematiku nahlíženo, a sice v propojení zkoumání životních cílů

s konceptem generativity, jemuž je v odborné literatuře věnován významně menší prostor než neméně zajímavému zkoumání souvislosti s věkem respondentů.

8.3 Náměty pro další výzkum a využití výsledků

Díličí výsledky a zjištění v rámci naší práce nás vedou k zamyšlení nad dalšími možnostmi výzkumu v dané oblasti, která stále nabízí celou řadu méně probádaných témat a vztahů. Jako velice vhodná se nám jeví zejména realizace longitudinální studie vztahu životních cílů, generativity a rodičovství, která by umožnila sledovat proměny jejich vztahu napříč časem od období adolescence a mladé dospělosti, přes střední a starší dospělost až po období stáří. Zde by bylo rovněž vhodné připojit do výzkumného designu i prvek prarodičovství, jako dalšího fenoménu přinášejícího se sebou mnohé životní změny, jak už upozornili například Frensch, Pratt a Norris (2007).

V návaznosti na Eriksonovu teorii psychosociálního vývoje osobnosti (Erikson, 2002) by v rámci obdobné longitudinální studie bylo možné zaměřit se v období stáří také na další vývojový úkol následující po období konfliktu generativity a stagnace, a sice integritu, a v souvislosti s ní rovněž bilancování se životem a životní spokojenost. Takovýto typ studie by mohl přinést velice zajímavé výsledky v souvislosti s dopadem preference životních cílů a úrovně generativity v mladším věku na integritu a spokojenost v období stáří.

Jiný úhel pohledu by mohlo přinést porovnání životních cílů a generativity u rodičů a jejich dětí. Landes, Ardel, Vaillant a Waldinger (2014) uvádí, že míra generativity rodičů ovlivňuje i generativitu jejich dětí, proto by mohlo být velice přínosné ověřit tuto hypotézu v našem prostředí, a zaměřit se přitom také na rozdílnosti v preferencích životních cílů u obou jmenovaných generací. Zajímavé by toto srovnání mohlo být v našem prostředí mimo jiné proto, že generace současných mladých dospělých a jejich rodičů představují skupiny, které vyrůstaly ve významně odlišných politických a ekonomických podmínkách, mohlo by tudíž být velice zajímavé sledovat, zda by sledované rozdíly byly obdobné jako v jiných zemích, kde byla tato problematika sledována, nebo by je vyrůstání a život v období socialismu a současné demokratické kapitalistické společnosti výrazněji formovalo.

Dále by mohlo být užitečné zaměřit se v navazujících výzkumech na vztah životních cílů a některých dalších dílčích prvků generativity vedle rodičovství - například v souvislosti s občanskou angažovaností, prací a potřebou předávat své zkušenosti a znalosti druhým apod. Neméně zajímavé výsledky by mohlo přinést propojení proměnných zkoumaných v rámci realizovaného výzkumu s osobnostními rysy (kupříkladu Big Five) pro ověření, zda je při preferenci životních cílů silnějším prediktorem generativita nebo některé konkrétní rysy osobnosti.

Budeme-li vycházet z myšlenky, že pokud preference určitých životních cílů pozitivně koreluje s dosaženou úrovní generativity u jedince, a generativita je vývojovým úkolem dospělosti, jehož protipólem je stagnace a zahlcení vlastní osobností, nabízí se úvaha nad tím, co můžeme udělat, abychom vědomě pracovali na volbě cílů, které v životě následujeme – abychom se posunuli k preferenci intrinsických cílů, které vedou k vyšší úrovni generativity, a dle výsledků mnoha zahraničních studií rovněž k větší osobní pohodě a spokojenosti se životem (Dittmar, Bond, Hurst, Kasser, 2014; Kasser, Ryan, 2001; Sheldon, Schmuck, 2001), než je tomu u cílů materialistických, spojených s vnějšími ukazateli úspěchu, jako jsou peníze, majetek či prestiž.

Zároveň, jelikož dalším vývojovým stadiem po období konfliktu generativity a stagnace je integrita v protikladu k zoufalství, kterou prožíváme ve stáří, měli bychom se soustředit na to, jaké cíle si volíme a za čím se ženeme rovněž v tomto kontextu, abychom prožívali život, který budeme hodnotit jako smysluplný a neohlíželi se za ním se zoufalstvím a pocitem marnosti.

V praxi bychom tak mohli navrhnout podporu odlišných vizí úspěšného života zejména u mladých lidí – s tím může být spojen menší tlak na kariéru a materialismus, podpora větší sounáležitosti mezi lidmi a generacemi, zapojení do občanské komunity apod. V prostředí rodiny je možné se soustředit například na soužití více generací a respekt napříč nimi, aktivní zapojení rodiny do komunity, v níž žije – v kontrastu se současnou preferencí individualismu a atomizace rodin. Ve školním prostředí bychom mohli doporučit větší důraz na rodinnou výchovu, výchovu k aktivnímu občanství či ekologii, a rovněž podporu zapojení studentů do různých dobrovolnických aktivit, které mohou obohatit jejich obzory. Svůj vliv v této oblasti sehrávají rovněž média a jejich předobraz úspěchu spojený s materiálními statky, vysokými kariérními pozicemi apod., i zde by tudíž mohl být prostor pro změny. Svěbytnou oblast by mohla tvořit podpora spirituality jak u mladých, tak u starších generací, a to ne nutně ve

spojitosti s náboženstvím a religiozním životem – Cox et al. (2010) i McAdams (2013) uvádí, že větší podíl na rozvoji generativity než zapojení do náboženských institucí má spiritualita pomáhající člověku nalézat v životě smysl a řídit se vlastními morálními kodexy.

Lapierre et al. (2001) navrhují v kontextu životních cílů intervenční programy, jejichž cílem by měla být podpora zdravé volby cílů – své uplatnění by tyto intervenční programy mohly najít například v rámci skupinové psychoterapie. Oblast psychoterapie a psychologického poradenství (včetně například poradenství kariérního) je rovněž oblastí, v níž mohou nalézat poznatky spojené s problematikou životních cílů a generativity přirozené uplatnění.

Závěr

Cílem předložené diplomové práce bylo nabídnout komplexní pohled na téma životních cílů ve vztahu k celoživotnímu vývoji člověka a generativitě. V teoretické části práce jsme se zaměřili na představení životních cílů včetně jejich klasifikace, teorií a možností zkoumání. Pro poskytnutí širšího rámce jsme problematiku cílů zasadili do kontextu motivace, hodnot, osobní pohody a smysluplnosti, podrobněji jsme se věnovali rovněž celoživotnímu vývoji, jeho teoriím a významným životním milníkům v rámci vývoje. Významnými tématy pro nás byl také koncept generativity a rodičovství, jako jeden ze základních prvků generativity a rovněž významný vývojový úkol v životě člověka, a jejich vzájemný vztah s životními cíli.

Cílem empirické části práce bylo ověření, zda je významnější souvislost preference určitých životních cílů s věkem či dosaženou úrovní generativity. Dalším dílčím cílem práce pak bylo zjištění souvislosti mezi preferencemi životních cílů a rodičovstvím. Zkoumání v rámci empirické části práce bylo omezeno na věkovou skupinu osob v období mladé a střední dospělosti, tedy skupiny, u níž v tomto životním období dochází k postupnému rozvíjení generativity. Pro realizaci zvoleného výzkumného úkolu byl zvolen kvantitativní výzkumný design s využitím dvou dotazníkových metod – *Loyola Generativity Scale* a *Aspiration Index*, pro statistické zpracování výsledků byla použita korelační a regresní analýza.

Navzdory určitým limitům zvoleného výzkumného designu přinesla diplomová práce některé zajímavé výsledky, které mohou být přínosem a inspirací pro další rozšiřující zkoumání dané oblasti. Výsledky poukázaly zejména na významnou souvislost generativity s intrinsickými cíli, korelace preference této skupiny cílů s generativitou byla signifikantně vyšší než jejich korelace s věkem. Dalšími skupinami cílů sledovanými v rámci výzkumu jsou cíle extrinsické a cíle seberozvíjející, z nich byla u obou skupin prokázána negativní korelace jak s věkem, tak s generativitou, a cíle sebezpřesahující, jež s generativitou korelují pozitivně, jejich vzájemný vztah je však méně silný než v případě sebezpřesahujících cílů a věku respondentů. Rovněž rodičovství se ukázalo být silným prediktorem zejména v souvislosti s intrinsickými cíli, ne však natolik silným prediktorem jako právě úroveň generativity. V rámci diskuse byly získané výsledky konfrontovány s poznatky literatury a soudobého výzkumu na poli zkoumání životních cílů, generativity, vývojových témat a rodičovství, a byly rovněž nastíněny jednak limity zvoleného výzkumného projektu, jednak návrhy na další studie, které by mohly být

přínosem pro budoucí rozvoj poznatků v dané oblasti, a to zejména v podobě návrhů longitudinálních studií, které mohou být navzdory náročnosti provedení příslibem mnoha zajímavých výsledků v rámci dané problematiky. V neposlední řadě jsme se pak zaměřili také na přiblížení možností praktického využití poznatků o vztazích na poli životních cílů a generativity.

Seznam použité literatury

- AICBT (2017). *Sample Size Calculator* [online], [Cit. 14.12.2017], získané z <https://www.ai-therapy.com/psychology-statistics/sample-size-calculator>.
- Allport, F. H. (1973). Teleonomic Description in the Study of Personality. *Journal of Personality*, 5, 202-214.
- Archer, S. (2009). Commentary on "Feminist Perspectives on Erikson's Theory: Their Relevance for Contemporary Identity Development Research". *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(3), 267-270.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Austin, J. T., & Vancouver, J. B. (1996). Goal Constructs in Psychology: Structure, Process, and Content. *Psychological Bulletin*, 120(3), 338-375.
- Ballard, T., Yeo, G., Neal, A., & Farrell, S. (2016). Departures from optimality when pursuing multiple approach or avoidance goals. *Journal Of Applied Psychology*, 101(7), 1056-1066.
- Baltes, P. B., Reese, H. W., & Lipsitt, L. P. (1980). Life-Span Developmental Psychology. *Annual Review Of Psychology*, 31(1), 65-110.
- Biswas-Diener, R., Diener, E., & Tamir, M. (2004). The Psychology of Subjective Well-being. *Daedalus*, 133(2), 18-25.
- Blatný, M., Millová, K., Jelínek, M., & Osecká, T. (2010). Životní smysluplnost: Osobnostní souvislosti a antecedenty. *Československá psychologie*, 54(3), 225-234.
- Blatný, M., Millová, K. & Poláčková I. (n.d.). *Loyola Generativity Scale*. Praha: Psychologický ústav AV ČR.
- Blatný, M., & Šolcová, I. (2016). Osobní pohoda. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie celoživotního vývoje* (pp. 189-214). Praha: Karolinum.

- Boudreaux, M., & Ozer, D. (2013). Goal Conflict, Goal Striving, and Psychological Well-Being. *Motivation And Emotion*, 37(3), 433-443.
- Bradley, C., & Marcia, J. (1998). Generativity-Stagnation: A Five-Category Model. *Journal Of Personality*, 66(1), 39-64.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723-742.
- Brunstein, J. (1993). Personal Goals and Subjective Well-Being: A Longitudinal Study. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 65(5), 1061-1070.
- Brunstein, J., Schultheiss, O., & Grässmann, R. (1998). Personal Goals and Emotional Well-Being: The Moderating Role of Motive Dispositions. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 75(2), 494-508.
- Cakirpaloglu, P. (2004). *Psychologie hodnot: Přehled pro humanitní obory*. Olomouc: Votobia.
- Capps, D. (2004). The Decades of Life: Relocating Erikson's Stages. *Pastoral Psychology*, 53(1), 3-32.
- Cox, K. S., Wilt, J., Olson, B., & McAdams, D. P. (2010). Generativity, the Big Five, and Psychosocial Adaptation in Midlife Adults. *Journal of Personality*, 78, 1185-1208.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *O štěstí a smyslu života: Můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?*. Praha: Lidové noviny.
- Csikszentmihalyi, M. (2000). The Costs and Benefits of Consuming. *Journal of Consumer Research*, 27(2), 267-272.
- Csikszentmihalyi, M. & Hunter, J. (2003). Happiness in Everyday Life: The Uses of Experience Sampling. *Journal Of Happiness Studies*, 4(2), 185-199.
- Český statistický úřad (2018). *Obyvatelstvo* [online], [Cit. 20.6.2018], získané z https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide.

- Deci, E., & Ryan, R. (2008). Self-Determination Theory : A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. *Canadian Psychology*, 49(3), 182-185.
- Degenhardt L. (2002). Why Do People Act in Sustainable Ways? Results of an Empirical Survey of Lifestyle Pioneers. In P. Schmuck & W. P. Schultz (Eds.), *Psychology of Sustainable Development* (pp. 123-147). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 572-575.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2002). Personality, Culture, and Subjective Well-Being : Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review Psychology*, 54, 403-425.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being : Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Dittmar, H., Bond, R., Hurst, M., & Kasser, T. (2014). The relationship between materialism and personal well-being: A meta-analysis. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 107(5), 879-924.
- Domino, G., & Affonso, D. (1990). A Personality Measure of Erikson's Life Stages: The Inventory of Psychosocial Balance. *Journal Of Personality Assessment*, 54(3-4), 576-588.
- Eigner, S. (2001). The Relationship Between „Protecting the Environment“ as a Dominant Life Goal and Subjective Well-Being. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 182-201). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Einolf, C. J. (2014). Stability and Change in Generative Concern: Evidence from a Longitudinal Survey. *Journal of Research in Personality*, 51, 54-61.
- Elder, G. H. (1998), The Life Course as Developmental Theory. *Child Development*, 69, 1-12.
- Elliot, A. J., & Sheldon, K. M. (1998). Avoidance Personal Goals and the Personality-Illness Relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(5), 1282-1299.

- Elson M. (1984). Parenthood and the Transformations of Narcissism. In R. S. Cohen, B. J. Cohler, & S. H. Weissman, *Parenthood: A Psychodynamic Perspective* (pp. 297-314). New York: The Guilford Press.
- Emmons, R. (1986). Personal Strivings. An Approach to Personality and Subjective Well-Being. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 51(5), 1058-1068.
- Emmons, R. (1992). Abstract Versus Concrete Goals: Personal Striving Level, Physical Illness, and Psychological Well-Being. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 62(2), 292-300.
- Emmons, R. (2003). Personal Goals, Life Meaning, and Virtue: Wellsprings of a Positive Life. In C. L. M. Keyes, & J. Haidt (Eds), *Flourishing: Positive Psychology and the Life Well-Lived* (pp. 105-128). Washington: American Psychological Association.
- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Erikson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Praha: Portál.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu : jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- Frankl, V. E. (1998). *Napriek všetkému povedať životu áno*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Frankl, V. E. (1999). *Teorie a terapie neuró z: Úvod do logoterapie a existenciální analýzy*. Praha: Grada Publishing.
- Frankl, V. E. (2015). *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta.
- Frensch, K. M., Pratt, M. W., & Norris, J. E. (2007). Foundations of Generativity: Personal and Family Correlates of Emerging Adults' Generative Life-story Themes. *Journal of Research in Personality*, 41, 45-62.
- Freund, A. M., & Blanchard-Fields, F. (2014). Age-Related Differences in Altruism across Adulthood: Making Personal Financial Gain versus Contributing to the Public Good. *Developmental Psychology*, 50(4), 1125–1136.

- Grouzet, F., Kasser, T., Ahuvia, A., Dols, J., Kim, Y., Lau, S., & Sheldon, K. (2005). The Structure of Goal Contents Across 15 Cultures. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 89(5), 800-816.
- Halama, P. (2016). Smysl života ve vývojové perspektivě. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie celoživotního vývoje* (pp. 261-278). Praha: Karolinum.
- Havighurst, R. J. (1972). *Developmental Tasks and Education*. New York: McKay.
- Headey, B. (2008). Life Goals Matter to Happiness: A Revision of Set-Point Theory. *Social Indicators Research*, 86(2), 213-231.
- Hendl, J. (2004). *Přehled statistických metod zpracování dat*. Praha: Portál.
- Hofer, J., Busch, H., Au, A., Poláčková Šolcová, I., Tavel, P., & Wong, T. (2014). For the Benefit of Others: Generativity and Meaning in Life in the Elderly in Four Cultures. *Psychology And Aging*, 29(4), 764-775.
- Hofer, J., & Chasiotis, A. (2003). Congruence of Life Goals and Implicit Motives as Predictors of Life Satisfaction: Cross-Cultural Implications of a Study of Zambian Male Adolescents. *Motivation And Emotion*, 27(3), 251-272.
- Horst, E. A. (1995). Reexamining Gender Issues in Erikson's Stages of Identity and Intimacy. *Journal Of Counseling & Development*, 73(3), 271-78.
- Hřebíčková, M., Blatný, M., & Jelínek, M. (2010). Osobnost jako prediktor osobní pohody v dospělosti. *Československá psychologie*, 54(1), 31-41.
- Chaloupková J. (2010a). Rodinné a pracovní starty: rozmanitost modelů vstupu do dospělosti v evropských zemích. In J. Chaloupková (Ed.), Hamplová, D., Mitchell, E., & Vítečková, M., *Proměny rodinných a profesních startů* (pp. 25-57). Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Chaloupková J. (2010b). Roste variabilita počátků rodinných drah?. In J. Chaloupková (Ed.), Hamplová, D., Mitchell, E., & Vítečková, M., *Proměny rodinných a profesních startů* (pp. 97-116). Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

- Karacan, E. (2014). Timing of Parenthood and Generativity Development: An Examination of Age and Gender Effects in Turkish Sample. *Journal Of Adult Development*, 21(4), 207-215.
- Kasser, T. (2017). *Aspiration Index*. [online], [Cit. 28. 9. 2017], získané z <http://faculty.knox.edu/tkasser/aspirations.html>.
- Kasser, T., Cohn, S., Kanner, A. D., & Ryan, R. M. (2007). Some Costs of American Corporate Capitalism: A Psychological Exploration of Value and Goal Conflicts. *Psychological Inquiry*, 18(1), 1-22.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1993). A Dark Side of the American Dream: Correlates of Financial Success as a Central Life Aspiration. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 65(2), 410-422.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1996). Further Examining the American Dream: Differential Correlates of Intrinsic and Extrinsic goals. *Personality And Social Psychology Bulletin*, 22(3), 280-287.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (2001). Be Careful What You Wish For : Optimal Functioning and the Relative Attainment of Intrinsic and Extrinsic Goals. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 116-131). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Kasser, T., Ryan, R. M., Couchman, C. E., & Sheldon, K. M. (2004). Materialistic Values: Their Causes and Consequences. In T. Kasser & A. D. Kanner, *Psychology and Consumer Culture: The Struggle for a Good Life in a Materialistic World* (pp. 11-28). Washington: American Psychological Association.
- Katrňák, T., Lechnerová, Z., Pakosta, P., & Fučík, P. (2010). *Na prahu dospělosti: Partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. Praha: Dokořán.
- Klinger, E. (1977). *Meaning: Inner Experience and the Incentives in People's Lives*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Klinger, E., & Cox, W. M. (2004). Motivation and the Theory of Current Concern. In W. M. Cox & E. Klinger, *Handbook of Motivational Counseling: Concepts, Approaches, and Assessment* (pp. 3-29). Hoboken, NJ: J. Wiley.
- Křivohlavý, J. (2004). Kvalita života. In H. Hnilicová, *Kvalita života: Sborník příspěvků z konference* (pp. 9-20). Kostelec nad Černými Lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada Publishing.
- Křivohlavý, J. (2013). *Psychologie pocitů štěstí: Současný stav poznání*. Praha: Grada Publishing.
- Landes, S. D., Ardel, M., Vaillant, G. E., & Waldinger, R. J. (2014). Childhood Adversity, Midlife Generativity, and Later Life Well-Being. *Journals Of Gerontology: Series B*, 69(6), 942.
- Levine, C. (2002) Women, Men, and Persons: A Response to "Feminist Perspectives on Erikson's Theory: Their Relevance for Contemporary Identity Development Research". *Identity*, 2(3), 271-276.
- Little, B. R. (1983). Personal projects: A Rationale and Method for Investigation. *Environment and Behavior* 15, 273–309.
- Little, B. R. (1996). Free Traits, Personal Projects and Idio-Tapes: Three Tiers for Personality Psychology. *Psychological Inquiry*, 7(4), 340-344.
- Little, B. R., Lecci, L., & Watkinson, B. (1992). Personality and Personal Projects: Linking Big Five and PAC Units of Analysis. *Journal of Personality*, 60(2), 501-525.
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M., & Schkade, D. (2005). Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change. *Review of General Psychology*, 9(2), 111-131.
- Madsen, K. B. (1979). *Moderní teorie motivace*. Praha: Academia.
- Mareš, P., Rabušic, L., & Soukup, P. (2015). Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS. *Pedagogika*, 5, 611-613.

- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- McAdams, D. P., & de St. Aubin, E. (1992). A Theory of Generativity and Its Assessment Through Self-Report Behavioral Acts, And Narrative Themes in Autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(6), 1003-1015.
- McAdams D. (2013) The Positive Psychology of Adult Generativity: Caring for the Next Generation and Constructing a Redemptive Life. In: Sinnott J. (Ed.), *Positive Psychology*. New York: Springer.
- McGregor, I., & Little, B. R. (1998). Personal Projects, Happiness, and Meaning: On Doing Well and Being Yourself. *Journal Of Personality & Social Psychology*, 74(2), 494-512.
- McKeering, H., & Pakenham, K. I. (2000). Gender and Generativity Issues in Parenting: Do Fathers Benefit More Than Mothers From Involvement in Child Care Activities?. *Sex Roles*, 43(7-8), 459-480.
- Meacham, J. A., & Santilli, N. R. (1982). Interstage Relationships in Erikson's Theory: Identity and Intimacy. *Child Development*, 53(6). 1461-1467.
- Messersmith, E. E., & Schulenberg, J. E. (2010). Goal Attainment, Goal Striving, and Well-Being during the Transition to Adulthood: A Ten-Year U.S. National Longitudinal Study. In S. Shulman & J.-E. Nurmi (Eds.), *The Role of Goals in Navigating Individual Lives during Emerging Adulthood*. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 130, 27–40.
- Millová, K. (2016a). Klasické teorie vývoje. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie celoživotního vývoje* (pp. 23-38). Praha: Karolinum.
- Millová, K. (2016b). Moderní teorie vývoje. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie celoživotního vývoje* (pp. 39-62). Praha: Karolinum.
- Millová, K., & Blatný, M. (2016a). Generativita jako významný vývojový úkol v dospělosti. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie celoživotního vývoje* (pp. 243-260). Praha: Karolinum.
- Millová, K., & Blatný, M. (2016b). Generativita v současném empirickém výzkumu. *Československá psychologie*, 60(6), 609-621.

- Millová, K., Lacko, D., Pástorová, I., & Pecková, A. (2016). Generativita v mladé dospělosti. In Millová, K., Slezáčková, A., Humpolíček, P., & Svoboda, M. (Eds.). *Sociální procesy a osobnost 2015: Otázky a výzvy. Sborník příspěvků* (pp. 257-263). Brno: Masarykova Univerzita.
- Moskowitz, G., & Grant, H. (2009). Introduction: Four Themes in the Study of Goals. In G. Moskowitz, & H. Grant, *The Psychology of Goals* (pp. 1-26). New York: Guilford Press.
- Možný, I., Pakosta, P., & Přidalová, M. (2008). *Declining Fertility in Europe and What Parenthood Means to the Czechs*. Brno: Masaryk University.
- Nakonečný, M. (2009). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- Nakonečný, M. (2014). *Motivace chování*. Praha: Triton.
- Oishi, S. (2000). Goals as Cornerstones of Subjective Well-being: Linking Individuals and Cultures. In Diener, E., & Suh, E. (Eds.), *Culture and Subjective Well-Being* (pp 87-112). Cambridge, Mass: MIT.
- Osbaldiston, R., & Sheldon K. M. (2002). Social Dilemmas and Sustainability: Promoting Peoples' Motivation to „Cooperate with the Future“. In P. Schmuck & W. P. Schultz (Eds.), *Psychology of Sustainable Development* (pp. 37-57). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Peterson, B. E. (2002). Longitudinal Analysis of Midlife Generativity, Intergenerational Roles, and Caregiving. *Psychology and Aging*, 17, 161-168.
- Peterson, N., & González, R. C. (2005). *The Role of Work in People's Lives: Applied Career Counseling and Vocational Psychology*. Belmont, CA: Thomson Brooks/ Cole.
- Peterson, B. E., & Stewart, A. J. (1993). Generativity and Social Motives in Young Adults. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 186–198.
- Pöhlmann, K. (2001). Agency- and Communion-Oriented in Life Goals: Impacts on Goal Pursuit Strategies and Psychological Well-Being. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being : Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 68-84). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.

- Pöhlmann, K., Brunstein, J. C., Koch, R., Brähler, E., & Joraschky, P. (2010). Der Lebenszielfragebogen GOALS: Befunde zu internen und externen Validität auf der Basis einer repräsentativen Bevölkerungstichprobe und einer klinischen Stichprobe. *Zeitschrift für Medizinische Psychologie*, *19*(2), 70-80.
- Pratt, M. W. (2013). Erikson's Seventh Stage: Fostering Adults' Generativity Through Intergenerational Programs. *Journal Of Intergenerational Relationships*, *11*(1), 97-100.
- Pratt, M. W., Danso, H. A., Arnold, M. L., Norris, J. E., & Filyer, R. (2001). Adult Generativity and the Socialization of Adolescents: Relations to Mothers' and Fathers' Parenting Beliefs, Styles, and Practices. *Journal Of Personality*, *69*(1), 89-120.
- Rothrauff, T., & Cooney, T. (2008). The Role of Generativity in Psychological Well-Being: Does it Differ for Childless Adults and Parents?. *Journal Of Adult Development*, *15*(3/4), 148-159.
- Ryan, R. M., Chirkov, V. I., Little, T. D., & Sheldon, K. M. (1999). The American Dream in Russia: Extrinsic Aspirations and Well-being in Two Cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *25*, 1509–1524.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being. *Journal Of Personality & Social Psychology*, *57*(6), 1069-1081.
- Ryff, C. D., & Keyes, C. M. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal Of Personality And Social Psychology*, *69*(4), 719-727.
- Sadow L. (1984). The Psychological Origins of Parenthood. In R. S. Cohen, B. J. Cohler, & S. H. Weissman, *Parenthood: A Psychodynamic Perspective* (pp. 285-296). New York: The Guilford Press.
- Salmela-Aro, K. (2010). Personal Goals and Well-Being: How Do Young People Navigate Their Lives?. In S. Shulman & J.-E. Nurmi (Eds.), *The Role of Goals in Navigating Individual Lives During Emerging Adulthood*. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *130*, 13–26.

- Salmela-Aro, K. (2012). Transition to Parenthood and Positive Parenting: Longitudinal and Intervention Approaches. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(1), 21-32.
- Salmela-Aro, K., Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2007). Personal Goals During Emerging Adulthood: A 10-Year Follow Up. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 690–715.
- Salmela-Aro, K., Nurmi, J. E., Saisto, T., & Halmesmäki, E. (2000). Women's and Men's Personal Goals during the Transition to Parenthood. *Journal Of Family Psychology*, 14(2), 171-186.
- Salmela-Aro, K., Nurmi, J. E., Saisto, T., & Halmesmäki, E. (2001). Goal Reconstruction and Depressive Symptoms during the Transition to Motherhood: Evidence from Two Cross-Lagged Longitudinal Studies. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 81(6), 1144-1159.
- Salmela-Aro, K., Pennanen, R., & Nurmi J.-E. (2001). Self-Focused Goals: What They Are, How They Function, and How They Relate to Well-Being. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 148-166). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Schmuck, P. (2001). Intrinsic and Extrinsic Life Goals Preferences as Measured via Inventories and via Priming Methodologies: Mean Differences and Relations with Well-Being. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 132-147). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Schmuck, P., & Schultz W. P. (2002). Sustainable Development as a Challenge for Psychology. In P. Schmuck & W. P. Schultz (Eds.), *Psychology of Sustainable Development* (pp. 3-17). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Schmuck P., & Sheldon K. M. (2001). Life Goals and Well-Being: To the Frontiers of Life Goal Research. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 1-17). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Schwartz, S. H., Sagiv, L., & Boehnke, K. (2000). Worries and Values. *Journal Of Personality*, 68(2), 309-346.

- Seligman, M. (2003). *Opravdové štěstí: Pozitivní psychologie v praxi*. Praha: Euromedia Group.
- Seligman, M. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being*. New York: Simon and Schuster.
- Sheldon, K. M., & Kasser, T. (1998). Pursuing Personal Goals: Skills Enable Progress, but Not All Progress is Beneficial. *Personality and Social Psychology Review*, 24(12), 1319-1331.
- Sheldon, K., & Kasser, T. (2001). Getting Older, Getting Better? Personal Strivings and Psychological Maturity Across the Life Span. *Developmental Psychology*, 37(4), 491-501.
- Sheldon, K. M., & Schmuck, P. (2001). Suggestions for Healthy Goal Striving. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 216-230). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Slater, C. (2003). Generativity Versus Stagnation: An Elaboration of Erikson's Adult Stage of Human Development. *Journal Of Adult Development*, 10(1), 53-65.
- Slezáčková A. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií: Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada Publishing.
- Snarey, J., Son, L., Kuehne, V., Hauser, S., & Vaillant, G. (1987). The Role of Parenting in Men's Psychosocial Development: A Longitudinal Study of Early Adulthood Infertility and Midlife Generativity. *Developmental Psychology*, 23(4), 593-603.
- Sneed, J., Culang, M., & Whitbourne, S. (2006). Trust, Identity, and Ego Integrity: Modeling Erikson's Core Stages Over 34 Years. *Journal Of Adult Development*, 13(3-4), 148-157.
- Snyder, C.R., & Lopez S. J. (2007). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Sohr, S. (2001). Eco-Activism and Well-Being: Between Flow and Burnout. In P. Schmuck, & K. M. Sheldon (Eds.), *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving* (pp. 202-215). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.

- Solberg, E. G., Diener E., & Robinson M. D. (2004). Why Are Materialists Less Satisfied?. In T. Kasser & A. D. Kanner, *Psychology and Consumer Culture: The Struggle for a Good Life in a Materialistic World* (pp. 29-48). Washington: American Psychological Association.
- Son, J., & Wilson, J. (2011). Generativity and Volunteering. *Sociological Forum*, 26(3), 644-667.
- Sorell, G., & Montgomery, M. (2001). Feminist Perspectives on Erikson's Theory: Their Relevance for Contemporary Identity Research. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1, 97-128.
- Šolcová, I., & Blatný, M. (2016). Pozdní dospělost. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie celoživotního vývoje* (pp. 157-172). Praha: Karolinum.
- Šolcová, I., & Kebza, V. (2004). Kvalita života v psychologii : Osobní pohoda (well-being), její determinanty a prediktory. In H. Hnilicová, *Kvalita života: Sborník příspěvků z konference* (pp. 21-32). Kostelec nad Černými Lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky.
- Twenge, J. M., & Campbell, S. M. (2012). Who Are Millennials? Empirical Evidence for Generational Differences in Work Values, Attitudes and Personality. In E. S. Ng, S. T. Lyons, & L. Schweitzer, *Managing the New Workforce: International Perspectives on the Millennial Generation* (pp. 1-19). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Wojciechowska, L. (2017). Subjectivity and Generativity in Midlife. *Polish Psychological Bulletin*, 48(1), 38-43.
- Yalom, I. D. (2006). *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál.

Přílohy

Příloha A: Dotazník životních cílů

Příloha B: Výsledky regresní analýzy u hypotéz H₁ a H₂